

KAZINCZY FERENC KAPCSOLATA ZEMPLÉN VÁRMEGYE LEVÉLTÁRÁVAL

OLÁH TAMÁS

Zemplén vármegye levéltárát Kazinczy így jellemezte: De még igen számos, igen nagy tekintetű Írásaink vagynak... Ezek nem egyedül a' Megye', nem egyedül a' Haza', hanem az egész Emberiség' kincsei, 's a' később idők Kovachichai 's Horvát Istvánjai innen szednek majd fényt régibb történeteink homályainak felvilágosítására."¹

Szirmay Antal, Zemplén vármegye főjegyzője örököltette meg azt a hagyományt, mely szerint a levéltár legrégebbi őrzőhelye Csicsva vára volt, ahol 1527-ben, a ketős királyválasztás utáni polgárháború alatt tűzvész áldozata lett az addig összegyűjtött teljes iratanyag. A vármegyének a 13. század végétől, miután királyiból nemesi vármegye lett, a 18. század közepéig többször változott a székhelye. A megyegyűléseket és a megyei törvényszékeket, azaz sedriákat különböző településeken tartották (Bodzásújlak, Csicsva, Gálszécs, Homonna, Sáros-Nagypatak, Sátoraljaújhely, Sztropkó, Tállya, Terebes, Tokaj, Varannó, Vásárhely, Zemplén). 1666–1668 között épült fel Dominik Ursulin fundáló mester, „Nemes Zemplén Vármegyének építő mestere”, vagy másként „Nemes Zemplén Vármegyének Zempléni háza építő mestere” irányításával a vármegye névadó településén, a Latorca és Ondava folyók összefolyásánál, a Bodrog folyó születésénél fekvő Zemplén mezőváros főterén álló, ma is látható vármegyeháza. A település a középkorban Zemplén vármegye egyik legkisebb mezővárosa, amely fölött a középkori megyeszékhely, az Árpád-kori földvár található. A mezőváros az Árpád-kor után is fontos szerepet töltött be, a vármegye egyik székhelyének tekintendő, ugyanis 1748-ig gyakran tartották itt a megyegyűléseket és a megyei törvényszékeket. Azonban az első vármegyeháza felépülte sem jelentette azt, hogy Zemplén mezővárosa állandó és kizárólagos székhelye lett a vármegyének.²

¹ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/f. 1821: Loc. 207. No. 1079. Kazinczy Ferenc kiküldött táblabíró és Dókus László tiszti főügyész hivatalos jelentése Zemplén vármegye levéltáráról. Sátoraljaújhely, 1821. június 20. Közölte: HÖGYE 1990, 41–47.

² B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 8. csomó. No. 486. – No. 487. No. 487. Megyei számadási nyugták 1661–1683. Benne: A zempléni vármegyeháza építésének iratai 1666–1668. „Ursulinus Dominicus”, „Nemes Zemplén Vármegyének Zempléni házána építő mestere” nyugtája a megyeháza építésére átvett 20 forintról. Zemplén, 1667. szeptember 22. Dominik Ursulin nyugtája a megyeháza

A vármegye iratainak, jegyzőkönyveinek 16–18. századi őrzési körülményeiről Kazinczy ezt írta 1823-ban: „Későbbi írásaink hol Vice-Ispánjainknál, s Notáriusainknál, hol a Sztropkai Klastromban, majd a felépült csicsvai várban is tartatának; az írások és Protocollumok Gyűlésinkre a régiebb időkben inkább Sztropkóra vagy Zemplénybe, az újabbakban inkább Patakra hordattak; így ismét sok holminak kelle elveszni. Sok elégett Sztropkón is, amint a Nobilitariák csomójiban láthatni.³

A vármegyei levéltár nagyságáról, őrzésének helyéről és rendezettsége mértékéről az 1660-as évek elejétől kezdődően állnak rendelkezésünkre adatok. Cherney (Cserney) Pál vármegyei jegyző és országbírói ítélőmester, majd vármegyei alispán, akiről Kazinczy Ferenc azt írta, hogy egyike volt a „Megye nagy díszjeinek”, 1664-ben jegyzői tisztéről történt leköszönése után arról tájékoztatta a vármegyét, hogy a megye iratainak azon részét, amelyre szükség lehet a soron következő megyegyűlésen, egy lezárt táskában elküldte jurátus deákjával. A Kassán lévő két ládát is, benne a vármegye irataival, mihelyt kezéhez veszi, „plenarie et totaliter” – teljesen és egészen, miután korábbi kötelessége szerint idáig megőrizte ezeket, átadja annak, akit a megye erre kijelöl. 1705-ben, amikor szentmiklósi és óvári Pongrácz András vármegyei jegyző távozott hivatalából, átadta a csicsvai várban őrzött négy ládányi „Vármegye Archyvumát” az annak átvételére kirendelt hivatali utódának, Keresztes Ferencnek. Az ő házánál később komoly iratpusztulás érte a levéltárat, ugyanis az 1704–1711. és 1713–1723. évi jegyzőkönyvek elégték.⁴

építési költségeiről. Varannó, 1667. szeptember 22. (?! – így, O. T.) Dominik Ursulin nyugtája a megyeháza építési költségeiről. Zemplén, 1667. szeptember 22. CSUKOVITS 1997, 363–386. 2011. HÖGYE 1996, 1. Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5859. Kazinczy Ferenc jelentése Zemplén vármegyének. Sátoraljaújhely, 1823. augusztus 15. 330. OLÁH 2011. MONDY 1967, 4. sz. 224–227. MONDY 1981, 101–109. Mondy Miklós mindkét tanulmányában tévesen írja Dominic Ursulint az újhelyi megyeháza „fundáló mesterének”, ami egyértelműen kiderül az 1667. évi építési iratokból. Az általa végzett rendezés során a zempléni megyeháza építésével kapcsolatos források egy részét tévesen az alábbi jelzethez helyezte: IV. 2001/p. 7. csomó. 1613–1810. No. 484. – No. 485. No. 484. Történeti adatok és bizonyáglevelek a városok, falvak régi, eredeti pecsétlenyomatával (Zemplén megyei települések helytörténeti vonatkozású iratgyűjteménye). 1613–1810. Sátoraljaújhely, 1624–1783. Innen helyeztem át jelenlegi helyére, hogy a többi építési irattal egy helyen legyen. A szerző tévedése egyébként azért érdekes, mert a rendezés során készített palliumon lévő cím szerint pontosan olvasta az iraton szereplő évszámokat, de nem vette észre

³ Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5859. Kazinczy Ferenc jelentése Zemplén vármegyének. Sátoraljaújhely, 1823. augusztus 15. 330.

⁴ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/a. Prot. 9. 1664–1669. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. Az 1664. június 10-én Zemplén mezővárosában megtartott tisztújító megyegyűlés jegyzőkönyve. 1. IV. 2001/b. Közgyűlési iratok. Fasc. 154. No. 446. Szentmiklósi és óvári

Bár 1666–1668 között elkészült Zemplén mezővárosában a vármegyeháza, de arról, hogy itt őrizték volna a vármegyei levéltárat nincs adatunk. Az épület történetével kapcsolatosan érdekes adat, hogy a nem sokkal felépülését követően, 1668. július 12-én tartották meg az első megyegyűlést, majd október 2-án, báró Bocskai István főispán jelenlétében a „Sedes Restauratoria”-t, azaz a megyei tisztújítást tartották meg⁵

A 18. század első felétől az uralkodó, az országgyűlések és a Magyar Királyi Helytartótanács részéről is kezdeményezték, hogy a vármegyei levéltárak anyagát gondosabban őrizték és használhatóbbá tegyék, elrendelték az iratok lajstromozását és szorgalmazták megyeházák felépítését, ahol az irategyüttesek állandó és biztonságos őrzőhelyet találhattak. Az 1723. évi LXXIII. tc. tette kötelezővé állandó megyei székházak építését, vagy megszerzését azon vármegyék számára, amelyek ilyenekkel nem rendelkeznek, hogy ott tarthassák a megyegyűléseket, a megyei törvényszékeket, ott őrizték levéltárukat és a vármegye őrizete alatt álló rabokat. A törvény 1. §-a azt is kimondta, hogy a megyei székháznak a megye közepén, ha lehet szabad királyi városban, vagy valamely nagyobb és kiváltságos mezővárosban kell lennie, hogy a megyebeliek nagyobb kényelmét szolgálja. Az 1729. évi XXV. tc. kötelezte a vármegyei alispánokat és szolgabírákat, hogy a náluk lévő iratokat folyamatosan adják be a levéltárakba. 1752-ben pedig a Mária Terézia által a főispánok részére kiadott utasítás különös figyelmükbe ajánlotta a levéltárakat, megkövetelve azok rendezését, lajstromozását, valamint a jegyzőkönyvek mutatókkal történő ellátását. A hiteleshelyekről és kötelezettségükről szóló 1765. évi XI. tc. elrendelte, hogy a vármegyei levéltárakat már ne csak a főispánok, hanem a vármegye is ellenőrizze, majd egy 1768-as királyi rendelet már nem csak megismételte az 1752-es utasítás levéltárakra vonatkozó részét, de jelentést is követelt arról, hogy a vármegyei levéltárak iratanyaga mely évvel kezdődik és meddig lett rendezve és lajstromozva. Egy évvel később, 1769-ben a Helytartótanács is szorgalmazta a levéltárak rendbetételét és lajstromozását. 1772-ben pedig Mária Terézia a Helytartó-

Pongrácz András volt Zemplén vármegyei nótárius (főjegyző) bizonyáglevele Zemplén vármegye levéltárának átadásáról. Varannó, 1705. július 8. Kazinczy-féle „Historicum Tomus” – Közgyűlési iratok. *Historicum Tomus XI. Fasc. 175. No. 1937.* Cherney (Cserney) Pál, Zemplén vármegye főjegyzője levele Zemplén vármegye közönségéhez Királyhelmecc, 1664. május 25. *Index Actorum Historicorum Tom. I. In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831. OLÁH 2011. Soós 1968, 185–204.*

⁵ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/a. Prot. 9. 1664–1669. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. Az 1668. július 12-én, Zemplén mezővárosában, amint azt ki is emelik, Isten jóvoltából, az új megyeházán („Generalis Congregatio Comitatus Zempliniensis in Oppido Zemplin, et quidem DEO bene propitio in Domo nova, prima celebratur.”) tartott megyegyűlés jegyzőkönyve. Az 1668. október 2-án, Zemplén mezővárosában, az új megyeházán („in domo nova Comitatus”) megtartott tisztújító megyegyűlés jegyzőkönyve. 916., 948–949.

tanács útján arra kötelezte a vármegyék főispánjait, hogy jelentést nyújtsanak be a vármegyék levéltárainak állapotáról.⁶

Bár a törvény megszületésekor a vármegyének volt egy székháza, azonban Zemplén mezővárosa és maga a 17. századi megyei székház, a törvényben támasztott követelményeknek már nem felelt meg. A település ugyanis a vármegye egyik legkisebb mezővárosa volt és a főbb kereskedelmi utak is elkerülték, ráadásul az épület méretei sem elégtették már ki a korabeli modern megyei székházakkal szemben megfogalmazott követelményeket, amit a mai kor embere is megtapasztalhat, ha ellátogat e két településre és megtekinti a két épületet.⁷

Ebben az időszakban, a 18. század első és második harmadában vált a vármegye előbb egyik, majd fokozatosan kizárólagos székhelyévé Sátoraljaújhely, ahol székházat is fenntartottak.⁸ Az 1734. évi városi számadásokban például a Tekintetes

⁶ 1723. évi LXXIII. törvénycikk. Annak a helynek a földesurak birtokain leendő átengedéséről, a hol Tolna és más hasonló állapotban levő megyék törvényszékeiket tartásák, hivatalos irataikat őrizték s a törvényhatósági hatalmat gyakorolják. 1729. évi XXV. törvénycikk. A megyei bírák és tisztviselők minden törvénykezési s ugyszintén más hivatalos iratokat is, minden egyes év lefolyása után a megyei levéltárba eredetiben nyújtsanak be. 1764/65. évi XI. törvénycikk a hiteles helyekről s kötelezettségükről. In: CORPUS JURIS HUNGARICI. FÖGLEIN 1935, 158–170. SOÓS 1968, 185. LEVÉLTÁRI KÉZIKÖNYV 2009, 288–289., 324. ILLÉSY 1903, 731–748. Mária Terézia utasítása a magyarországi vármegyék főispánjai részére. Bécs, 1752. április 28. (A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii. 42. kötet. No. 42.268. 570–576. A 35. Magyar Kancelláriai Levéltár. Conceptus Expeditionum. 1752. május. N°. 45.) In: KIRÁLYI KÖNYVEK – LIBRI REGII

<http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a100513.htm?v=moldigidat&q=%28KIAD%3D%28M%E1ria%20Ter%E9zia%29%29/kiralyi&s=DATE&m=0&a=rec>

⁷ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2005. b. Quietantiae Perceptorales. 1719. év. Kelebecz János és Zemplén vármegye „portariussa”, azaz kapuőre, Solchai János elismervénye arról, hogy Kolosi János vármegyei esküdt mennyit költött 1719-ben Zemplén vármegye zempléni székházára. Zemplén, 1719. október 8.

⁸ A 18. század elején Zemplén vármegye esetében még nem lehet állandó megyeszékhelyről beszélni, ugyanis nemcsak a megyegyűlések voltak különböző helyeken, de például központi szerepkört töltenek be például a mindenkori főispánok rezidenciái is, így például a vármegye rabjait 1711 után gróf gersei Pethő Mihály Zemplén vármegyei főispán lakóhelyén, a sztropkói várban tartották fogva, amely tehát a vármegyei börtön szerepét is betöltötte, a rabokat pedig a vármegye hajdúi őrizték. E szerepkört 1711 előtt a Barkóczy család csicsvai vára töltötte be. B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. Index Actorum Historicorum Tom. I. In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831. Congregationes. IV. 2005. b. Quietantiae Perceptorales. 1715. év. Gróf gersei Pethő Mihály, Zemplén vármegye főispánja utasítása, a „Nemes Magistratus Rabiaira” vigyázó négy hajdú fizetéséről. Sztropkó vára, 1715. február 9. 1717. év. Gróf gersei Pethő Mihály, Zemplén vármegye főispánja utasítása, a „Nemes Vármegye Rabiaira” mellett lévő négy hajdú fizetéséről. Sztropkó vára, 1717. november 30. (A hátoldalon olvasható

Nemes Vármegye (feltehetően már újhelyi) házánál zajló építkezésről maradtak fenn adatok, többek között arról, hogy az udvari istállóban dolgozó ácsnak, a kőművesnek, a fazekasnak, aki egyebek mellett az udvarban a kemencéket rakta újra, mennyit fizettek. A számadás szól arról is, hogy az építkezés során tégláért, lécszegért, szegért mennyit fizetett a város. Csináltattak ekkor hat új karszékot, valamint az „Ónban foglaló üvegesnek”, aki kijavította a vármegyeháza betört ablakait, 1 rénes forint 30 krajcárt adtak. Ekkor rakatták ki a vármegyeháza pitvarát téglával, amiért a kőműves 51 krajcárt kapott. Az 1736. évi újhelyi városi számadás arról számol be, hogy a „T. Nemes Vármegye Újhelyi Házának reparatiojára, melyben Colonellus Prajzing Inqvartirizált”, azaz szállt meg, 233 rénes forint 43 krajcárt fizettek ki. Ezen belül a „Dominium”, azaz a pataki uradalom üvegesének a vármegye házánál lévő 17 ablakkarikákért 51 krajcárt fizettek ki. 1737-ben a „Toronyi Fazekasnak” – (feltehetően kis-, vagy nagytoronyai – O. T.) fizettek a „Nemes Vármegye házára” való 5 kályháért 3 rénes forint 30 krajcárt. 1744-ben a vármegyeháza után, az Alsó Páka dűlőben járó három rétről tesznek említést. („Alsó Pákán ... Vármegye Háza után 3.”)⁹

Tizenegy évvel később pedig, egy 1755-ös újhelyi kerületi összeírás említi a vármegye házát, ahol a megyegyűléseket és a megyei törvényszéket tartották, valamint ahol a vármegyei tömlöcök vannak. („Domus Comitatus ubi Judria et Congregationes celebrantur iti et Magistratuales Carceres habentur.”) Ez az épület azonban nem lehetett a mai vármegyeháza, mivel annak az építkezése csak 1757 után indult el és az épület alapkövét is csak 1761-ben helyezték el. Egy 1767. évi számadás említést tesz már a vármegyeházán lévő hajdúkra és rabokra fordított januári kiadásokról, így lehet, hogy a ma is álló megyeháza legkorábbi, 1757–1768 között felépült részében már működhetett a vármegyei börtön, de az sem teljesen kizárható, hogy a korábbi vármegyeháza épületében maradt mindaddig, amíg az új börtön, amelyet 1778-ban kezdtek el építeni a vármegyeháza mellett, el nem készült. E régi „újhelyi megyeháza” történetének kérdéseit azonban, így például azt, hogy mikor került a vármegye birtokába, Sátoraljaújhelyen belül pontosan hol volt,

Sztropkó vára porkolábjának, Gosztonyi Jánosnak a nyugtája a négy hajdú fizetésének felvételéről.)

⁹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani dr. Tringli Istvánnak, aki felhívta a figyelmemet az 1744. évi adatra. B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. Index Actorum Historicorum Tom. I. In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831. Congregationes. IV. 2005/a. U. Loc. 147. No. 2. Ujhely Oppidi Judicis Stephani Varannay rationes 1733. 1734. 1735., U. Loc. 147. No.3. Ujhely Oppidi Exactoris Andreae Sánta rationes 1736., U. Loc. 147. No. 4. Ujhely Oppidi Exactoris Andreae Sánta, et Judicis Georgii Visneý rationes 1737. 1738, V. 1. Sátoraljaújhely város iratai (1111) 1617–1876 (1898). I. fejezet. No. 19. Conscriptio Pratorum Ujheliensium – Sátoraljaújhely rétjeinek összeírása. 1744. július 28.

a későbbi kutatásoknak kell tisztázni.¹⁰

Ez az épület sem felehetett meg azonban Zemplén vármegye igényeinek, amely a központi rendelkezésekre mintegy válaszul, gróf jobaházi Döry Ferenc főispán-sága idején (1757–1778) felépíttette Sátoraljaújhely mezővárosában a megye „tá-gas” székházát 1757–1768 között, a vármegyei levéltár („tabulario publico”), a megyegyűlések és a hivatalnokok elhelyezése céljából. Az építési telket egyrészt a város fölesura, Trautsohn János Vilmos herceg adományozta, másrészt a Kéry családtól vásárolták meg. A vármegye levéltára számára az épület északi szárnya emeletén, két szobát jelöltek ki, hogy ebben helyezték el az addig összegyűjtött levéltári iratanyagot. Az Archívum két vasajtaja, amelyből a bejárati, kovácsoltvas, díszített ajtó ma is eredeti helyén található, valamint az ablakok vastáblái, amelyek va-gyon- és tűzbiztonsági célt is szolgáltak, 1774-ben készültek el. A levéltár céljára kijelölt két terem barokk stílusú, a kor igényét tükröző bútorzatát Speck József, sá-toraljaújhelyi asztalosmester készítette a berendezkedés évében, 1776-ban. *Szirmay Antal* vármegyei főjegyző javaslatára pedig 1783-ban fekete viaszosvászon polctakarókkal látták el a levéltári polcokat.¹¹

A 19. század elejére a levéltár két terme már szűknek és zsúfoltnak bizonyult, ezért a vármegye már 1812-től foglalkozott a megyeháza és a levéltár bővítésével, amelyet a levéltárnokok is sürgettek. A vármegye végül 1830-ban elkészíttette az épület bővítésének tervét, amelyet 1832-ben a Helytartótanács is jóváhagyott. Ezt követően, 1832 nyarán már megkezdődött az 1839-ig tartó építkezés, amelynek eredményeként a levéltárat is újabb három teremmel bővítették. Balásházy Tamás számvevő Dókus Lászlónak, Zemplén vármegye első alispánjának a következőt írta 1832. július 17-én: „Körül nézvéen a Vármegye Leveles Tára építését, úgy látom hogy ezen munkának ok vetetlenül meg kelletik szűnni, ha tsak a’ Fuvarozás iránt sikeresebb rendelések nem tétetnek, mer tegnap csak egy szekér volt, már ma egy sints, öt kőmíves pedig a fundamentumban kivált, nagyon emészti a követ és a fővenyet.” Néhány nappal később, július 27-én viszont már erről ír Dókusnak: „Mínthogy vas jött kérdésbe, az Archívum építése oly indulatba van, hogy abba körül belől három-négy két múlva vas ankerek lesznek szükségesek, ’s mínthogy ezen vasaknak az épület nagyságához képest a’ végre kovácsolt erősebb rúd vasakból kell állani, az ezek iránt való rendelés meg tétele is már múlhatatlanul szükséges.”

¹⁰ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2005/a. C. Loc. 114. No. 110. Conscriptio Districtus Ujheliensis 1755. U. Loc. 147. No. 2. Ujhely Oppidi Judicis Stephani Varannay rationes 1733. 1734. 1735. U. Loc. 147. No. 23. Rationes Oppidi Ujhely Ruralium Exactoris Stephani Kazaÿ Anni 1767. MONDY 1967, 4. sz. 224–227.

¹¹ SZIRMAY 1804, 319. Érdekes, hogy a megyeháza funkciói között első helyen a levéltári szerepkört említi Szirmay. HÖGYE 1996, 2–4. SOÓS 1968, 185–186. MONDY 1967, 4. sz. 224–227. MONDY 1981, 101–109. Egyes elképzelések szerint Silvester Aprilis olasz építőmester tervezte az újhelyi megyeházát és ugyancsak az ő tervei alapján épült fel Szabolcs vármegye barokk stílusú székháza Nagykállón, 1750–1769 között.

Az új levéltári szárny bútorzatát az újhelyi Trutler József asztalosmester készítette el. Közben, miután az 1834-es földrengés erősen megrongálta a levéltár két termét, ott is felújítási munkákat kellett végezni, amely 1844-re fejeződött be. Ezután az Archívum öt termet egybenített és ma is ezekben őrzik többek között a vármegye teljes feudális kori iratanyagát, valamint az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc vármegyei iratait. Az Archívum öt levéltári termének egész falfelülete mentén elhelyezkedő 18–19. századi szekrényosorok, kovácsolt vas ablaktáblák, vasajtók nem csak szemet gyönyörködtetőek, de egyedülálló módon idézik vissza a 18–19. századi vármegyei levéltárak hangulatát.¹²

Visszatérve a levéltár állapotának bemutatására, a fent idézett 1772-es rendeletre válaszul Zemplén vármegye főispánja, még az év augusztus 16-án kelt levelében arról számolt be, hogy mihamarabb megkapta az utasítást, azonnal intézkedett, hogy a Sátoraljaújhelyben elkészült új megyeháza levéltári helységeit rendezzék be, azokat állványokkal, rostélyos ablakokkal és vasajtókkal szereljék fel, amelyek 1774–1776 között készültek el. A levéltár ekkor feltehetően nem lehetett rendezett gyűjtemény, mivel azt közölte róla, hogy új helyén „az eddig idegen hajlékban nem minden veszedelem nélkül össze-vissza hányt iratok” végre állandó elhelyezést nyernek. Életbe léptette továbbá az 1729. évi XXV. tc. azon rendelkezését, amely kötelezte a vármegyei alispánokat és szolgabírákat, hogy a náluk lévő bíraskodási ügyiratokat minden év végén szállítsák be a levéltárba.¹³

1777-ben a Helytartótanács engedélyezte a levéltár szétszórt anyagának összegyűjtését és rendezését, valamint azt, hogy jelöljenek ki egy hozzáértő személyt az utólagos lajstromozásra évi 500 forint munkadíj ellenében. E személy, aki kialakította a levéltár logikai rendjét, *Szirmay Antal* lett, akit ekkor választottak meg a vármegye főjegyzőjévé. *Szirmay* számára nem volt idegen a levéltári munka, 1767-ben aljegyzőként *legényei Pintér Márton* főjegyző mellett dolgozott, és amikor *Pintér* az országos főhatóságok által küldött rendeleteket és a fontosabb törvénykezési iratokat tárgycsoportonként lajstromozta, ezt a *Pintér*-féle kötetet *Szirmay* tisztázta le. *Szirmay* működése idején az 1777 előtti iratokat négy tárgyi csoportra tagolta és lajstromozta. Az általa kialakított logikai rendben, a számozott polcokon és fiókokban sorakoznak az iratok, a nyitott polcokon az iratokhoz kapcsolódó segédkönyvek, valamint a megyegyűlési, a megyei polgári és fenyítő törvényszéki, az árvaszéki és a nemesi ügyeket tárgyaló jegyzőkönyvek találhatóak. Főjegyzőként 1777–1785 között végezte e nagyszabású levéltári rendezési munkát, amely azért is

¹² B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 11. csomó. No. 493–528. No. 524. Balásházy Tamás számvevő levele Dókus László Zemplén vármegyei első alispánhoz. Sátoraljaújhely, 1832. július 17. Balásházy Tamás számvevő levele Dókus László Zemplén vármegyei első alispánhoz. Sátoraljaújhely, 1832. július 27. HÖGYE 1996, 6. Soós 1968, 200–203. MONDY 1981, 103–107.

¹³ ILLÉSY 1903, 731–732, 748.

érdekelte, mivel történetírói ambíciói voltak, ennek eredményeként, mint a levéltár talán első tudományos kutatója, részben az itt fellelt adatok felhasználásával, 1803-ban és 1804-ben megjelentette Zemplén vármegye történeti földrajzát és történetét. Munkája az is volt jelentős, mert a vármegyei levéltárak ebben az időszakban még el voltak zárva a nagyközönség elől és ritka kiváltságot jelentett bejutni egy-egy vármegye levéltárába.¹⁴

Szirmay műveiben a levéltári iratok hivatkozásánál a korabeli jelzeteket pontosan megadta, így azok ma is visszakereshetőek. Jelen tanulmányomban erre egy példát hoznék fel. Zemplén vármegye történetéről írott Notitiaja azt írta Bocskai István Magyarország fejedelemmé választásáról, hogy 1605. április 17-én Bocskainak Magyarország és Erdély fejedelmi tisztségét adták („§. 345. In iis 17. Aprilis Principatus Vngariae et Transyluaniae Bocskai ab omnibus delatus est... Prot. A. 6. pag. 141. Arch. Zempl.”). Zemplén vármegye itt hivatkozott 1603–1629 közötti jegyzőkönyve rögzíti a Bocskai-felkelés eseményeit 1604–1605-ből. A jegyzőkönyv 141. oldalán található, hogy Bocskai, Erdély fejedelmeként összehívta Szerencsre, 1605. április 17-ére a Felső-magyarországi Részek általános gyűlését („in Generalem partis Regni hungariae hujus superioris Congregationem”), amelyre Zemplén vármegye 1605. április 6-án, a körtvélyesi megyegyűlésen választotta meg követeit, Rákóczi Ferencet, Szentiványi Zsigmondot és nagymihályi Bánffy Gotthárdot. Ezt követően az 1605. április 28-ai terebesi megyegyűlésen hirdették ki, hogy Bocskait, 1605. április 17-én, a szerencsi várban Magyarország fejedelemségének jelvényeivel megajándékozták („eundem Dominum Stephanum Bocskaj insignijs Principatus hungariae dotavit”).¹⁵

Zemplén vármegye levéltárának folyamatos iratanyaga az 1558-tól fennmaradt vármegyei közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek sorozatával kezdődik. Az ehhez kapcsolódó iratokat Szirmay az alábbi négy tárgyi csoportra tagolta:

- Juridica (bírói parancsok, perújítások, bírói megintések, tiltakozások, polgári perek, fellebbezéssel és végrehajtással kapcsolatos iratok, tanúvallomások, osztálylevelek, birtokba iktatások, határjárások, betáblázási iratok, zálog- és becslevelek, a nemesi jogállással kapcsolatos mindenfajta iratok – „Acta Nobilitaria”, amelyek azonban II. József korában átkerültek a közigazgatási tárgyú iratok közé, stb.)
- Politica (közigazgatási iratok, ezen belül az uralkodó, a rendi főméltóságok és központi kormányzatszervek rendeletei, más törvényhatóságokkal folytatott levelezés, nemesi felkeléssel, járványüggyel, úrbérrendezéssel stb. kapcsolatos ügyek.)

¹⁴ Soós 1968, 186–189. FÖGLEIN 1935, 164–165., 167. SZIRMAY 1803. SZIRMAY 1804. HÖGYE 1996, 10.

¹⁵ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/a. Prot. 6. 141–142.

- Perceptoralia et comissariatica (pénztári és biztossági iratok, ezen belül minden adószedői, hadellátási irat, különböző adóösszeírások stb.)
- Criminalia (büntetőpercek, fenyítőperbe fogottak ügyében végrehajtott tanúkihallgatások, gonosztevők és katonaszökevények körözése, rabok önkéntes vallomásai).¹⁶

Érdemeit, levéltárban végzett munkáját Kazinczy később, több alkalommal is méltatta. 1815-ben például így írt „az athlétaí erejű halhatatlan férfi” működéséről: „... a minden egyebek felett féltendő kincsünket Néhai Udvari Tanácsos Méltóságos Szirmay Antal Úr, Vármegyénknek Főjegyzői Hivatalát viselvén egykori zavarjából a legszebb rendbe hozta volt.”¹⁷

Hat évvel később, 1821-ben, a levéltár állapotáról és rendbetételéről, Dókus Lászlóval közösen készített előzetes jelentésében pedig így emlékezett róla: „Udvari Consiliárius Szirmay Antal Úrnak athlétaí erejét, fáradhatatlanságát, s könnyen-dolgozását csudálni fogja minden, a’ ki a Leveles-tárunkat megpillantja, s’ elnézi, hogy annak, a’ ki ezt a’ nagy munkát megtevé, mit kelle csak megolvasnia is. Ha a’ Gondviselés nekünk ezt a szertelen erejű s’ felvilágosított hűségű férjfiat nem adta volna, úgy ez a’ mi kincsünk alkalmasint zavar volna még ma is. Mi egyéb érdemeinek tisztelete mellett azon bölcsességét és gondját is megismerjük, hogy a’ Protocollum Köteteibe sok nevezetes Íróványokat beköttete, mert ezek így óva vannak nemcsak az elveszhetés, hanem az elromolhatás’ szerencsétlenségei ellen is. De még igen számos, igen nagy tekintetű Írásaink vagynak, amik e’ gondot és a’ beköttetés csekély költségeit kívánják, ’ ilyenek kivált azok az Írásaink, melyek a’ XVII. Száz.’ történetire tartoznak. Ezek nem egyedül a’ Megye’, nem egyedül a’ Haza’, hanem az egész Emberiség’ kincsei, ’s a’ később idők Kovachichai ’s Horvát Istvánjai innen szednek majd fényt régibb történeteink homályainak felvilágosítására.”¹⁸

1823-ban, egy, Dókus Lászlóval közösen Zemplén vármegyéhez írott jelentésében ismét kiemelte Szirmay levéltárrendező munkáját: „... E két szobában állának a levelek, de zavarban még, s 1783. akkori Fő Notáriusunk, később a Királyi Tábla-bírája, végre az Eperjesi Districtualis Tábla Elölülője s Udvari Tanácsos néhai Méltóságos Szirmay Antal Úr vette magára a Registratio nagy munkáját. A

¹⁶ Soós 1968, 187–190.

¹⁷ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/f. 1815: Loc. 219. No. 1158. Kazinczy Ferenc válasza Zemplén vármegyéhez, amelyben nem elhárítja a felkérést a levéltár megvizsgálására. Sátoraljaújhely, 1815. augusztus 30. Közölte: HÖGYE 1990, 36–37.

¹⁸ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/f. 1821: Loc. 207. No. 1079. Kazinczy Ferenc kiküldött táblabíró és Dókus László tiszti főügyész hivatalos jelentése Zemplén vármegye levéltáráról. Sátoraljaújhely, 1821. június 20. Közölte: HÖGYE 1990, 41–47. Idézi: HÖGYE 1996, 10.

Herculesi erejű férfinak köszönhetjük, hogy végre Levéltárunk rendet kap.”¹⁹

Kazinczy azonban a levéltárban végzett hivatalos munkája során, nem csak Szirmay érdemeiről írt, de amikor hibát talált az ő, vagy a munkatársai munkájában, a felett sem hunyt szemet, hanem megjegyezte:

„Így tette a’ Jegyzést a’ darab’ hátán Mélt. Szirmay Antal Úr; azonban az Instantiának a’ Helvetica Confessiohoz semmi köze. Azt egy Terebesi és egy Gálszécsi Lakos nyújtá be, bizonyos két ökör eránt. Az ily botlások a’ munka’ rettentő sokaságában elkerülhetetlenek. Azonban azt itt meg kelle jegyezni, hogy aki rajta felakadna, érthesse, a’ botlás honnan ered.”

„Nevezetes Levél volna, ha a’ Méltós. Szirmay Antal Úr’ Deákja, ki ezen Credentionalisok’ Csomóját regestralta, meg nem tévedt volna. Ez az 1644 számot 1699nek olvasá, holott a’ Jakusich Anna férje Gróf Homonnay János Ország’ Bírāja, 1646. Novembernek 22dikén, élete’ 36dikában, megholt, ezen Levélben pedig azt mondja a Grófné, hogy Férje nem lévén oda-haza, nékie kelle írni. – A’ Deák ezt: 1644 megtévedve 1699nek nézé. – Minthogy a’ Levél ide vala téve, nem vala szabad helyét megváltoztatnom, de a’ megtévedést kimutatnom kötelesség volt.”²⁰

Kazinczy Ferenc egyébként Szirmay főjegyzősége idején került először kapcsolatba a vármegye levéltárával. 1784-ben kezdődött el a 25 éves, jogvégzett fiatal közéleti pályája. Gr. Batthyány Ferenc főispán 1784. augusztus 9-én kinevezte Sáros vármegye táblabírójává, majd ez év őszén, csaknem egy időben Zemplén és Abauj vármegyében is kinevezték tiszteletbeli aljegyzőnek.²¹

A későbbiekben Kazinczy nem szívesen emlékezett vissza zempléni hivatalviselésére, ugyanis nagyobb reményeket fűzött itteni hivatali szolgálatához, azonban ezekben csalódnia kellett. Zámory Antal zempléni másodaljegyző 1784-ben lemondott hivataláról és Kazinczy Ferenc nagybátyja, Kazinczy András közben járt Szirmay Tamás Antal első alispánnál és a megye rendjeinél, hogy e hivatalra Kazinczy Ferencet kérjék gr. Pálffy Károly alkancellártól, a vármegye főispánjától.²²

Szirmay Antal főjegyző azonban, bár Kazinczy Andrásnak köszönhetette hivatalát, megakadályozta, hogy Kazinczy Ferenc nyerje el e hivatalt. Először azt javasolta, hogy ne egy személyt, hanem hármat ajánljanak e tisztre, így vármegyei írnokát, Kapossy Mihályt és felesége testvérét, legényei Pintér Istvánt is javasolta. Az alispán azonban, mivel biztosra vette az ifjú Kazinczy kinevezését, addig is, míg a főispáni kinevezés megérkezik, ideiglenesen Kazinczy Ferencet tette meg

¹⁹ Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5859. Kazinczy Ferenc jelentése Zemplén vármegyének. Sátoraljaújhely, 1823. augusztus 15. 330.

²⁰ (A Credentionalisok, azaz megbízólevelek évről-évre rendezve helyezkednek el. – O. T.) B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. 183. köt. Index Actorum Historicorum Tom. I. In ordinem Redegit Franciscus Kazinczy. Anno 1831mo. 1214–1777. Credentiales. Fasc. 174. No. 1840. Helveticae Confessionis Fasc. 190. No. 178. Közölte: HÖGYE 1990, 90, 92.

²¹ VÁCZY 1915, 129–133.

²² VÁCZY I. 1915, 129.

második aljegyzőnek. Az 1784. augusztus 30-ai megyegyűlés pedig úgy határozott, hogy a három nevezett személyt ajánlják a kinevezésre, Kazinczyt az első, Pintért a második és Kapossyt a harmadik helyen. A főjegyzőnek tehát így kellett volna a főispánhoz küldeni a megye ajánlását, azonban Szirmay Antal talán féltékenységből, a vármegyei határozatot megfordítva terjeszti az alispán elé aláírásra, így első helyen Kapossy Mihályt, második helyen sógorát, Pintér Istvánt, aki gr. Sztáray Mihály is támogató, harmadik helyen pedig Kazinczyt említi, akit a vármegye tartott alkalmasnak e tisztség viselésére.²³

Szirmay vakmerő lépése végül is célt ért és az első alispán, talán figyelmetlensége miatt látatlanul aláírta az ajánlást, így a főispán valóságos másodaljegyzőnek Kapossy Mihályt, míg Kazinczy tiszteletbeli főjegyzőnek nevezte ki. A főispáni kinevezést november 29-én a rendek csodálkozva hallották, az első alispán is megdöbbszent, de végül is tudomásul vették a határozatot.²⁴

Kazinczy az így „elnyert” tiszteletbeli aljegyzőségével keveset foglalkozott, azonban még 1784 végén beadvánnyal fordult Pálffy főispánhoz, hogy nevezze ki a vármegye levéltárnokává. Zemplén vármegye levéltárának iratai között fennmaradt Pálffy Bécsből, 1784. december 30-án kelt leirata Zemplén vármegye számára, amelyben mások mellett arra kérte a vármegyét, hogy alkalmas jelöltet, vagy jelölteket ajánljanak számára a levéltárnoki tisztségre. Továbbá közölte a vármegyével, hogy Kazinczy kérelemmel fordult hozzá e tisztség elnyeréséért. Kazinczy László Ferenchez írott egyik levelében is említést tesz erről: „Ha a Zemplén Vár Megyei Archivariusságot meg kapod, mindjárt tudósíts.” Bár 1785. február 24-én arról határoz a vármegye, hogy egyedül alkalmas jelöltként („pro Archivario non alium, quam Franciscum Kazintzy Honorarium Vice Notarium velut idoneum Subjectum”) ajánlja a főispánnak kinevezését, azonban nem sikerül elnyernie e tisztséget, így nem ő lett az első Zemplén vármegyei levéltárnok. Ezt követően visszavonul a zempléni közszolgálatból és átteszi székhelyét Abaúj, 1785-től Abaúj-Torna vármegyébe, ahol elfoglalja hivatalát és 1815-ig nem is tér vissza a zempléni közszolgálatba.²⁵

Érdemes egyébként Kazinczy „levéltárnoki pályázatával” egy kicsit részletesebben is foglalkozni, ugyanis törekvése része annak a folyamatnak, amelynek so-

²³ VÁCZY I. 1915, 129–130.

²⁴ VÁCZY I. 1915, 130–131.

²⁵ VÁCZY I. 1915, 131–133. Kazinczy Ferenc levelezése I. 46. Kazinczy László Kazinczy Ferencnek. Rassetare, 1785. január 20. 68–69. pp. B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/a. 88. kötet. (Prot. 96.) 1785. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. I. No. 32. A megyegyűlés határozata arról, hogy Kazinczyt ajánlja a vármegye levéltárnokává. Sátoraljaújhely, 1785. február 24. 477–482. IV. 2001/b. Loc. 24. No. 84. (No. 32.) Fontos egyébként itt megjegyezni, hogy, bár Zemplén vármegyében nem rendszeresített tisztség az Archivarius – levéltárnok, de ekkor ez már nem ismeretlen fogalom a vármegyékben. Lásd: FÖGLEIN 1966, 32–62.

rán kialakul az önálló vármegyei levéltárnoki állás. A 18. század folyamán a vármegye Archivumának gondozásával megbízott notariatus, egyre szaporodó közigazgatási feladatai mellett már kevesebb gondot fordított a régebbi iratok őrzésére, rendezésére, így hiába nőtt a notariatusság létszáma az első, majd a másodaljegyzők, valamint az írnokok beállításával, mégis szükségessé vált olyan munkaerő beállítása, akinek a feladata kizárólag a régi iratok, azaz az Archivum gondozása volt. Egyes vármegyékben már a 18. század elejétől alkalmaztak ideiglenes jelleggel levéltári tisztviselőket, de az állandó vármegyei levéltárnoki tisztség kialakítása irányában az első lépést itt is az uralkodó tette meg. Mária Terézia 1769. január 30-ai rendelete utasította a vármegyéket, hogy a levéltárak rendezése és lajstromozása céljából a jegyző mellé külön felesketett tisztviselőt, regestratort alkalmazzanak. Az iratok rendezésével, konzerválásával, segédletekkel való ellátásával foglalkozó tisztviselő a 18. század folyamán már nem csak a központi kormányzervek levéltárainál, de egyes családoknál is megtalálható.²⁶

Az 1769-es királyi rendeletet követően 1770-ben Zólyom vármegye volt az első, amely a vármegyei levéltár vezetésére külön tisztviselőt engedélyezését kérte, majd 1771-ben Komárom vármegye is kérelmezte, hogy külön levéltárnokot alkalmazhasson. Kérelmeiket elutasították, de az 1772. évi, a vármegyei levéltárak állapotáról szóló főispáni jelentések, amelyekben több helyen ismételt felmerül az a kérés, hogy külön levéltárnokra van szükség, mert a jegyző nem győzi a levéltári munkát, oda vezetett, hogy előbb Somogy vármegyének, majd 1773-tól a többi vármegyének is megengedte egy kifejezetten a levéltári munka elvégzése céljából létesítendő tisztviselői állás szervezését. Ez azonban még nem a levéltárnok, hanem a másodaljegyző posztja volt. 1784-ben először Kazinczyt is erre a tisztségre jelölték Zemplén vármegyében.

Ez a megoldás sem hozta meg a kívánt eredményt, egyrészt azért, mert a jegyzők túlterheltsége nem szűnt meg, másrészt azért, mert a levéltári munka népszerűtlen volt, jelentős lekötöttséggel járt a megyeszékhelyen, így az általában tekintélyesebb birtokos családok tagjaiból kikerült vármegyei jegyzők kevesebb időt tudtak volna fordítani otthoni elfoglaltságaikra. Ezért továbbra sem szűnt meg a megyék kérése az iránt, hogy engedélyezzék az önálló vármegyei levéltárnoki állás létesítését. Zemplén vármegye is előbb 1774-ben, majd 1777-ben is kérelmet nyújtott be, hogy engedélyezzék számára levéltárnoki állás létesítését, de kérelmét elutasították, majd ugyanígy járt 1784-ben is, amikor „Regestrator seu Archivarius” alkalmazására kért engedélyt. Ez utóbbi feltehetően kapcsolatban van Kazinczy 1784 őszén Pálffy főispánhoz írt kérelmével, valamint Pálffy levelével a vármegyei rendekhez, amelyben ajánlást kér az állás betöltésére.²⁷

²⁶ FÖGLEIN 1966, 32–35.

²⁷ FÖGLEIN 1966, 33, 36.

A levéltári munka iránti vonzalma sikertelen pályázata ellenére töretlen maradt és 1785 januárjától, amikor Kassára költözött és Abaúj, majd Abaúj-Torna vármegye aljegyzőjeként dolgozott, önszorgalomból hozzálátott, hogy a levéltár egy részét rendezze és az egésznek szebb formát adjon. Munkája olyan sikeres volt, hogy a másodalispán, alig ismert rá a levéltárra, amikor oda belépett. Ezzel a munkájával pedig kivívta felettesei elismerését.²⁸

Kazinczy érdeklődése e mellett Zemplén vármegye levéltára iránt is megmarad, ezt támasztják alá levelei is, így pl. Jankovich Miklósnak 1812. április 19-én, amelynek utóiratában arról számolt be, hogy Sátoraljaújhelyben meghalt a levéltárnok²⁹ és utóda nem találta meg az 1765-ös országgyűlés naplóját, amelyet Szirmay Tamás Antal vármegyei főjegyző és országgyűlési követ készített. Ekkor felmerült, hogy a naplót Szirmay Antal vármegyei főjegyző nem adta át, amikor főjegyzői hivatalából Kazinczy szerint Eperjesre került.³⁰ Kazinczy ekkor Szirmay kérésére a megyegyűlésen bizonyította, hogy 1810 augusztusában, amikor Rainer herceget Újhelybe várták, Szirmay az Archivumba vitte, hogy olyan dolgokat keressenek, amivel a herceg eltöltheti idejét és ekkor megvolt a napló. 1812. augusztus 18-án Kazinczy Péterhez írott levelében pedig idézi gr. Esterházy József főispánt, aki a megyegyűlésen így nyilatkozott a levéltárról: „Ő. Excellentiája az Archivumról beszélt, 's azt mondotta, hogy a' Vármegyének legfőltöbb kincse”, majd a levéltár bővítését javasolta. Kazinczy ezután felszólalt és javasolta, hogy a római katolikus templom előtti kis boltok befedését tiltsák meg és bontsák el őket, mert e miatt leégheet a megyeháza és elégheet a Vármegye legnagyobb kincse is.³¹

Visszatérve a levéltár történetének áttekintésére, magának az önálló levéltárnoki tisztségnek a szükségessége egyébként ekkor már nem csak a vármegyék részéről merül fel, de egy 1784-es Borsod vármegyei levéltári vizsgálat nyomán, az azt végző királyi vizsgáló bizottság is javasolja, hogy a jegyzőktől elkülönülten szervezzék meg az archivariusi tisztséget, majd 1785-től Zólyom vármegyében megje-

²⁸ VÁCZY I. 1915, 133–134. Kazinczy Ferenc levelezése I. 46. Kazinczy Ferenc báró idősebb Ráday Gedeonhoz. Kassa, 1786. január 12. 88–89. pp. Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5655. Kazinczy Ferenc báró Orczy Lőrincnek. Kassa, 1785. október 25.

²⁹ Kazinczy feltehetően itt *Szeldmayer Józsefre* utal, aki még *Stenczel Dániel* 1810 szeptemberében bekövetkezett halála után, 1811-től lett a vármegye levéltárnoka. Lásd később.

³⁰ Kazinczy egyébként itt tévedett, hiszen Szirmay előbb a budai kerületi tábla bírója lett és csak ezt követően lett az eperjesi kerületi tábla elnöke, amint ezt egyébként 1823-as jelentésében pontosan említi. Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5859. Kazinczy Ferenc jelentése Zemplén vármegyének. Sátoraljaújhely, 1823. augusztus 15. 330. SOÓS 1968, 189.

³¹ Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5776. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Széphalom, 1812. április 19. 5781. Kazinczy Ferenc Kazinczy Péternek. Sátoraljaújhely, 1812. augusztus 18. 204–207., 217–219. Soós 1968, 193–194.

lenik az első, a jegyzői tisztségtől elkülönített vármegyei levéltárnok. Ezt követően már a legfelsőbb kormánykörök is belátták, hogy szükség van a levéltárnoki tisztség megszervezésére, így 1786 nyarán a kerületi főispánok arra tettek javaslatot, hogy a levéltári munkát még a notariatus kebelén belül, de már külön tisztviselő végezze. A kassai kerület főispánja, Szentiványi Ferenc, kerülete vármegyei számára a notariatus, azaz a jegyzői hivatal részére három személyt kért, közülük a harmadik, mint registrator szerepelt. Ezzel a korábbi másodaljegyzőből, aki addig a levéltári feladatok ellátásával volt megbízva registrator lett, így tehát a levéltári munka elvégzésével immár külön fizetett tisztviselő foglalkozott³²

Zemplén vármegyében, amely a II. József-féle közigazgatási reform részeként a kassai kerület része lett, *Szirmay Antal* távozását követően, 1785 novemberében Szentiványi kerületi főispán a vármegye főjegyzőjévé *Melczer Károlyt*, első aljegyzővé *Kapossy Mihályt*, másodaljegyzővé pedig *gyergyószentmiklósi Gergelyt Mihályt* nevezte ki. 1786 utolsó negyedében a józsefi közigazgatási reform folytatásaként az uralkodó megszüntette a vármegyék önkormányzatiságát, és a megyei közgyűlések ettől kezdve 1790-ig nem üléseztek. A nagylevéltár gazdája a vármegye közigazgatási fóruma, míg a kislevéltáré az „Alsóbíróság” – „Judicium Subalternum” lett. A vármegye közigazgatási fórumának a *registratora ifjabb Kossuth László* lett, aki 1790 tavaszáig látta el feladatát. Kossuthot egyébként az 1790. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek úgy említik, mint „ezen Vármegyének volt Leveles Tárnak rendben szedője”, „Leveles Tárházunk rendben szedője”, „ezen volt Vármegye Leveles Tárnak gondviselője”. Az ekkor keletkezett közigazgatási iratanyagot „Germanica”, a törvényszékit pedig „Acta Judicii Subalterni” elnevezéssel illették.³³

A megyei önkormányzatnak II. József halálát követő helyreállításakor, az 1790. március 4-én megtartott sátoraljaújhelyi megyegyűlésen *Szirmay László* alispán *Markos Istvánt* nevezte ki másodaljegyzővé, majd 1790. május 5-én a gróf vázsonykői *Zichy Ferenc* főispán elnöklete alatt megtartott tisztújító megyegyűlésen a tisztújítás során a főispán *Markos Istvánt*³⁴ nevezte ki Zemplén vármegye levéltárnokává, így első ízben vált el a levéltári munkakör e vármegyében a jegyzőkétől. A levéltárnoki, valamint az egyéb levéltári tisztviselői poszt betöltésével kapcsolatosan ettől kezdve 1849-ig azt figyelhetjük meg, hogy a mindenkori főispán, vagy a

³² FÖGLEIN 1966, 36–40.

³³ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/a. 89. kötet. (Prot. 97.) 1785. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. II. No. 117. Sátoraljaújhely, 1785. november 24. 519–520. IV. 2001/b. Loc. 26. No. 48. Szentiványi Ferenc kerületi főispán levele Zemplén vármegye közönségéhez. Eperjes, 1785. november 19. IV. 2001/c. 4. kötet. (Prot. 105.) 1790. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. IV. Az 1790. augusztus 5-ei, Sátoraljaújhelyben tartott megyegyűlés jegyzőkönyve. No. 21. 124–130. SOÓS 1968, 189–190.

³⁴ *Markos* komoly levéltári tapasztalatokkal rendelkezett, miután korábban a leleszi konvent levéltárában dolgozott registratorként. KUMOROVITZ 1932, 223–254.

főispáni helytartó nevezi ki a vármegyei levéltár hivatalnokait. 1790-ben az első levéltárnoki kinevezés kapcsán a megyegyűlési jegyzőkönyv meg is örökíti, hogy a másodaljegyző és a levéltárnok kinevezését a főispán magának fenntartja: „Secundarii tandem Vice Notarii et Archivarii denominationem Excellentissimo Domino Supremo Comite sibi reservante. In Secundarium Vice notarium Michael Kapossy, In Archivarium autem *Stephanum Markos* per eandem Suam Excellentiam denominati sunt.”³⁵

Markos volt az, aki átvette *ifjabb Kossuth László* regestratortól a II. József-féle közigazgatási fórum „systematicus” iratait 1790 májusában, majd nem sokkal később az alsóbíróság iratanyagát is. Működése alatt 1790–1813 között az iratok korábbi négy tárgyi csoportja helyett kettőt alakított ki, ezek: Acta Juridica (polgári peres és polgári nem peres, valamint fenyítő törvényszéki iratok) és Acta Politica (közigazgatási, pénztári és számadási iratok). A jegyzőkönyveknek is két sorozata jött létre: Protocolla Juridica (törvényszéki jegyzőkönyvek) és Protocolla Politica (megyegyűlési jegyzőkönyvek). Ugyancsak az ő az nevéhez fűződik, hogy Szirmay rendszerével szakítva, a köztárgyú iratokat meghagyta a megyegyűléseken kialakult szerves összetartozásában, így már az 1772 utáni iratoknál az „Acta Politica” – köztárgyú irat megjelölés tulajdonképpen megfelel az „Acta congregationalia” – közgyűlési irat fogalának. *Markos* 1806-ban bekövetkezett halála után *Stenczel Dániel* követte, akit 1806 őszén nevezett ki a főispán vármegyei levéltárnokká, majd december 3-án iktatták be hivatalába. Kinevezése azért érdemel említést, mert a vármegye a főispánnak a levéltárnoki posztra első helyen a későbbi utódát *buzithai Szeldmayer Józsefet*,³⁶ a leleszi konvent jegyzőjét ajánlotta, miután az első számú jelölt, Bodó Lajos alszolgabíró a felkérésre nemet mondott. *Szeldmayer*, bár a főispán 1806. június 29-ei levelében kinevezte levéltárnokká, hivatalát a kevés fizetés, valamint a levéltárnoki munkának a gazdálkodással való összeegyeztethetlensége miatt nem vállalta el, így az ismét megürült levéltárnoki posztra a vármegye a főispánnak *Kossuth Lászlót*, *Stenczelt* és *Gönczy Sámuel*t javasolta. *Stenczel* kinevezése előtt már 10 éve dolgozott a levéltárban, mint levéltárnoki segéd („Archivariussi Adjunctus”) 1810 szeptemberében bekövetkezett haláláig töltötte be e hivatalát.³⁷

³⁵ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/c. 1. kötet. (Prot. 102.) 1790. évi megyegyűlési jegyzőkönyvek. I. Az 1790. március 4-ei, Sátoraljaújhelyben tartott megyegyűlés jegyzőkönyve. Az 1790. május 5-ei, Sátoraljaújhelyben tartott tisztújító megyegyűlés jegyzőkönyve. 332, 812.

³⁶ KUMOROVITZ 1932, 245. *Szeldmayert* a tanulmány 1803-ban is a leleszi konvent jegyzőjeként említi, amikor a leleszi konvent ünnepélyes keretek között visszakarta hiteleshelyi levéltárát, amelyet II. József uralkodása alatt szállítottak el onnan.

³⁷ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/c. 31. köt. (Prot. 132.) Protocollum Politicum Comitatus Zempleniensis 106. Az 1806. április 8-ai „különös Gyűlés” jegyzőkönyve. No. 205. Az 1806. szeptember 22-ei közgyűlés jegyzőkönyve. No. 418. (Itt egyébként azt írják Kos-

1811 májusától *buzithai Szeldmayer József*, a leleszi konvent főjegyzője lett a levéltárnok, bár a vármegye csak Marschalkó József után a 2. helyen ajánlotta a főispánnak. Érdekes, hogy a 3. helyen azt a frivaldi Frivaldszky (a jegyzőkönyvben *Fridvalszky* – kiemelés tőlem O. T.) Vincét ajánlották az „Archivariusságra”, aki ekkor az Ung vármegyei Vinnán gróf Waldstein fiskálisa, majd az 1820-as években Homonnán, mint a „gróf Drugethek örökösei levéltárának” – „Archivum Successorum Comite Drugethianorum” levéltárnokaként fordul elő. Ugyancsak 1811-ben nevezte ki a főispán levéltári segédde, azaz segéd/allevéltárnokká *Kassay Sámuel*t, aki egyedüli jelölt volt a posztra és már 1810-től levéltári írnokként dolgozott. *Szeldmayer* 1826-ig tartó működése idején, gr. Esterházy József főispán utasítására 1814–1822 között a közgyűlések és a polgári, valamint a fenyítő törvényszékek jegyzőkönyvi szövegeit egy közös kötetbe – *Protocollum generale* – kell vezetni, kivéve a Helytartótanácsához meghatározott időközökben felterjesztésre kerülő úrbéri jegyzőkönyveket, továbbá az összes közgyűlési és törvényszéki iratot egy sorozatba vonták össze, majd 1823–1849-ig ismét külön lajstromozták a közgyűlési-kisgyűlési jegyzőkönyveket és irataikat, valamint a polgári és fenyítő törvényszéki jegyzőkönyveket és irataikat.³⁸

Szeldmayer utódává, azaz „a Levelestár Gondviselőjének”, vagyis levéltárnoknak és lajstromozónak *Kassay Sámuel*t, míg levéltárnoki segédde, azaz segédlevéltárnokká *Sztankó László*t, levéltári írnokká pedig nemes *Vásárhelyi László*t nevezte ki az 1827. október 15-én kezdődött tisztújítás harmadik napján, október 17-én szi-

suthról, hogy a „Judicium Subalternum idejében Vice Registratorságot viselt”.) Az 1806. december 3-ai „különös Gyűlés” jegyzőkönyve. No. 826. 137–138, 278–287, 564. SOÓS 1968, 190–197.

³⁸ KAZINCZY FERENC 1822. SOÓS 1968, 190, 194–197. B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/c. 36. köt. (Prot. 137.) *Protocollum Politicum Comitatus Zempleniensis* 1811. Az 1811. március 15-ei „különös Gyűlés” jegyzőkönyve No. 285. 133–134. IV. 2001/d. 1811: Loc. 180. No. 261. *Szeldmayer József*, a leleszi konvent főjegyzője levele a Zemplén vármegyei levéltárnoki állás elnyerése céljából. Sátoraljaújhely, 1811. március 14. *Frivaldszky Vince*, a gróf Waldstein család fiskálisának levele a Zemplén vármegyei levéltárnoki állás elnyerése céljából. Vinna, 1811. február 24. *Kassay Sámuel* levéltári írnok („Archivariális Cancellista”) levele Zemplén vármegyéhez, amelyben az allevéltárnokságért („Vice Registratorságért”) folyamodik. é. n. [1811]. IV. 2001/e. *Jegyzőkönyvek (Protocollum juridico-politicum)* 13. köt. (Prot. 153.) 1820. II. No. 1109 ½. Az 1820. június 6–8. napjain tartott „építőszéki” (tisztújító) megyegyűlés jegyzőkönyve. 106–128. IV. 2001/h. 1849: Loc. 399. No. 535. *Kassay Sámuel* kérelme, a büntetésül rá kirótt levéltári munka elengedése tárgyában. Sátoraljaújhely, 1849. június 2. XV. 81. 1. doboz. 2. *Kazinczy Ferenc* jelentése a Habsburg-Lotaringiai uralkodóház Modenai (Estei) mellékágából származó Ferdinánd főherceg és Ernest, Cumberland hercege 1822. szeptember 4-i látogatásáról. Sátoraljaújhely, 1822. október 16. 3. doboz. *Frivaldszky Vince*, a gróf Drugeth örökösök levéltárnokának levele *Kazinczy Ferenc* táblabíróhoz. Homonna, 1827. március 6.

lasi és pilisi Szilassy József főispáni helytartó. Ekkor, aki már 1826-ban a levéltár második segédje (segédlevéltárnok) volt. Kassay és Sztankó levéltári működése 1849 tavaszáig tartott.³⁹

Kazinczy Szeldmayer és Kassay levéltárnoksága idején került ismét szorosabb kapcsolatba a „Vármegye Leveles Tárával”, amely már egy sokkal termékenyebb és kedvesebb időszak volt számára, ugyanis a levéltárnokok mellett dolgozott, mint „az Archivum végig nézése végett kiküldött Táblabíró”, vagy, ahogy másutt írta „az Archivum revisiójában foglalatосkodó Táblabíró”, illetve „az Archivumban dolgozó Táblabíró”. *Kazinczy* valójában ekkor, mint egy tudományos munkatárs, vagy egy modern értelemben vett levéltáros dolgozott, hiszen foglalkozott iratrendezéssel és segédletkészítéssel, állományvédelemmel, tudományos kutatással és közművelődéssel is.⁴⁰

1815. február 25-én, Zemplén vármegye közgyűlésén jelentést tett Szirmay Ádám vármegyei főjegyző arról, hogy a vármegye utasítására, a Helytartótanács által sürgetett iratokat keresett a levéltárban, azonban nem találta a keresett iratokat, amelyek vagy hiányoznak, vagy nem a helyükre lettek visszatéve. Miután „a’ Megyének ezen sok Familiáknak Feő Leveleit magában foglaló kintse” nem volt olyan állapotban, amelyet egyrészt a közigazgatás és vármegyei bírások zavartalan folytatása, másrészt a „Leveles Tárnak természetes tzélja” megkíván, ezért a levéltár rendezett állapotba hozására létrehozott egy bizottságot a vármegye közönsége. A bizottság tagjaivá *Kazinczyt*, Dókus László tiszti főügyészt és Fekete Károly aljegyzőt választották meg, feladatukká téve, hogy tárják fel a levéltárban található valamennyi hiányosságot, azoknak okait és a hiányosságok megszüntetésének módját, valamint erről írjanak jelentést és ehhez „rekesztékről rekesztékre, Fiókról Fiókra” vizsgálják meg a „Megye Leveles tárját”.⁴¹

³⁹ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/g. 6. kötet. (Prot. 165.) Protocollum Juridico-politicum 1826. II. No. 2684. 1041. p. 8. kötet. (Prot. 167.) Protocollum Juridico-politicum 1827. II. Az 1827. október 17-ei tisztújító megyegyűlés jegyzőkönyve. No. 1719. 410. IV. 2001/h. 1849: Loc. 398. No. 178–179. Kassay Sámuel levéltárnok és Sztankó László levéltári segéd vizsgálati ügye. Loc. 398. No. 439–447. Az 1849. május 16-ai bizottmányi ülés jegyzőkönyvi fogalmazványa. Loc. 399. No. 535.

⁴⁰ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2005/b. Loc. 235. 1822/23–1823/24. Rubr. 17. Miscellanea. No. 26. A Szirmay–Kazinczy-féle történelmi iratok – Acta Politica állagában található „Acta Diaetalia Rudolphina 1595–1604.” könyvkötészetű számlája, Kazinczy Ferenc, „Az Archivum végig nézésére kiküldött Táblabíró” aláírásával Újhely, 1823. április 24. Loc. 240. Számadások. 1828/29. Gyertyákról számadás. Várkapitányi számadás az 1828. katonai évből a gyertyák felhasználásáról. Kazinczy Ferenc nyugtája. Sátoraljaújhely, 1827. november 10. Kazinczy Ferenc nyugtája. Sátoraljaújhely, 1827. november 27.

⁴¹ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/e. Jegyzőkönyvek (Protocollum juridico-politicum) 3. kötet. (Prot. 143.) 1815. I. Az 1815. február 25-ei közgyűlés jegyzőkönyve. No. 401. 298–299. Soós 1968, 195–196.

Kazinczy a vármegye felkérését, kilenc hetes bécsi útvjáról történő hazatérését követően, 1815. augusztus 30-ai, fent már idézett levelében udvariasan elhárította. *Kazinczy* e levelében nagy megtiszteltetésnek vette a felkérést, de körülményeire hivatkozva⁴² kérte a megyét, hogy mentse fel őt a levéltárvizsgálói munka alól. Zemplén vármegye az év végén, az 1815. december 14-ei közgyűlésen, ahol felolvasták *Szeldmayer* levéltárnok jelentését a levéltár állapotáról, emlékeztette a levéltárvizsgáló bizottságot, benne *Kazinczyt*, a bizottság elnökét is a jelentés elkészítésére, azonban 1820-ig nincs nyoma annak, hogy a bizottság hozzálátott volna munkához.⁴³

Ugyan ebben az évben nem csak a levéltár vizsgálatára kérték fel *Kazinczyt*, hanem egy történetírói feladattal is megbízta őt a vármegye. Kriebel János, a Galíciában fekvő Przemysli (magyarul Premislói) kerület kapitánya Magyarország történetének megírására vállalkozott, amelyhez megnyerte József nádor támogatását. A munka megírásához egyrészt szüksége volt a Magyarország megyéinek történetét leíró művekre, másrészt a nádor javaslata alapján minden megyének egy bizottságot kellett kiküldeni, amely a szerző, valamint a nádor azon kívánalmának tesz majd eleget, hogy összegyűjti az ország történetével kapcsolatos nevezetes írásokat a megye területén. Zemplén vármegye 1815. november 28-i közgyűlésén a Zemplén vármegyei bizottság élére *Kazinczy Ferencet* nevezték ki, tagjai pedig főtisztelendő Tulsiczky András, vitézlő Szirmay Mihály, Rozgonyi József táblabírák és Dókus László tiszti főügyész lettek.⁴⁴

December 30-án e feladattal kapcsolatosan Szemere István első alispán arról írt *Kazinczynak*, hogy a vármegye történetének megírására felkért bizottsághoz kirendelték még a megye „több nagy Érdemű Tudós Férfiai közül” tisztelendő Jób Mátyás alesperes táblabírót, vékei Szirmay Antalt, valamint a Sárospataki Református

⁴² E körülményekről, amelyek miatt *Kazinczy* elháríthatta a felkérést, többek között dr. Kováts Dánielnek a széphalmi *Kazinczy* emlékhelyről írott műve tesz említést. Az egyik feltételezhető ok az 1819-ig tartó nyelvújítási harc lehetett, míg a másik az, hogy 1814–1816 között rendezte sajtó alá nagyrészt műfordításokból álló műveinek összkiadását. KOVÁTS 2009, 83–84.

⁴³ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/f. 1815: Loc. 219. No. 1158. *Kazinczy Ferenc* válasza Zemplén vármegyéhez, amelyben nem elhárítja a felkérést a levéltár megvizsgálására. Sátoraljaújhely, 1815. augusztus 30. XV. 81. 1. doboz. 1. *Kazinczy* hivatali megbízatásaira vonatkozó határozatok, jelentések 1815–1834. Az 1815. december 14-ei közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata a No. 2391. számú határozatról *Kazinczy Ferenc* táblabíró részére. Közölte: HÓGYE 1990, 36–37. SOÓS 1968, 196.

⁴⁴ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/e. Jegyzőkönyvek (Protocollum juridico-politicum) 3. kötet. (Prot. 144.) 1815. II. Az 1815. november 28-ai közgyűlés jegyzőkönyve. No. 1849. 487–488. IV. 2001/f. 1815: Loc. 219. No. 1354. József nádor levele Zemplén vármegyéhez, Kriebel János Magyarország történetét bemutató munkája ügyében. Bécs, 1815. augusztus 8.

Kollégium professzorai közül Szombathy Jánost, Kövy Sándort és Nagy Ferencet.⁴⁵

A munka rendkívül elhúzódott, de *Kazinczy* figyelemmel követte, amit Jankovich Miklóshoz 1828. január 29-én írt levele is tanúsít, mely szerint Kriebel tanácsos Strijből néhány nappal korábban megküldte neki Magyarország története 6. kötetének kéziratát azzal, hogy nyújtsa be a nádornak. A munkáról Kazinczy jó véleménnyel volt, azonban még csak ezzel a kötettel kezdődött meg a Krisztus születése utáni 800. esztendővel kezdődő időszak történetének bemutatása, ami már Kazinczyékát is jobban érdekelhette.⁴⁶

A vármegyei levéltár megvizsgálásával megbízott küldöttséget öt évvel később ismét felkérlik, hogy készítse el jelentését. Ennek az oka az volt, hogy a néhai Soós Imre felperessége alatt, 1767-ben lefolytatott szacsúri zálogos per iratait, amelyet már régóta kerestek és amelynek előkeresése érdekében minden érintett felet perbe idézett a megye tiszti ügyésze, *Szeldmayer* levéltárnok véletlenül megtalálta egy olyan fiókban, ahová nem tartozott és mivel nem volt a helyén, így eddig nem is találhatták meg. *Szeldmayer* a megtalált periratokat be is mutatta az 1820. március 4-én, Sátoraljaújhelyen megtartott „különös gyűlésen”. Bár az iratok meglettek, de az eset azonban felkeltette a Magyar Királyi Udvari Kancellária, amely leiratot intézett a vármegyéhez, azt tudakolva, hogy milyen körülmények között találták meg a szacsúri zálogos per iratait és azt ki „sikkasztotta el”, továbbá bekérte a tiszti ügyész által a szacsúri közbirtokosok ellen indított per anyagát. Ez az eset ismét a levéltárra irányította a megye figyelmét és az 1820. július 12-én, Sárospatakon megtartott kisgyűlésen újból megkeresték *Kazinczyt*, hogy „Deputatus társaival” együtt fogjon hozzá a levéltárvizsgálathoz és a levéltár rendbe tételéhez.⁴⁷

Kazinczy és bizottsági társa, Dókus László ekkor már nem tért ki a feladat elől és hozzá látott a levéltár megvizsgálásához. A levéltár állapotát és rendbetételével kapcsolatos javaslataikat tartalmazó előzetes jelentésüket az 1821. június 20-ai megyegyűlésen mutatták be, ahol egyúttal ismertették a Magyar Királyi Udvari Kancellária leiratát is szacsúri zálogos per iratai megtalálásával kapcsolatosan. A me-

⁴⁵ B-A-Z. m. Lt. SFL. XV. 81. 1. doboz. 1. Kazinczy hivatali megbízatásaira vonatkozó határozatok, jelentések 1815–1834. Szemere István első alispán levele Kazinczy Ferenc táblabíró részére. Kisazar, 1815. december 30. Közölte: HÖGYE 1990, 53–54. (Az év tévesen szerepel itt, helyesen 1815 és nem 1825.)

⁴⁶ Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5896. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Sátoraljaújhely, 1828. január 29. 369–370.

⁴⁷ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/e. Jegyzőkönyvek (Protocollum juridico-politicum) 12. kötet. (Prot. 152.) 1820. I. Az 1820. március 4-ei „különös gyűlés” jegyzőkönyve. No. 495. 299–300. XV. 81. 1. doboz. 1. Kazinczy hivatali megbízatásaira vonatkozó határozatok, jelentések 1815–1834. Az 1820. július 12-ei, Sárospatakon megtartott kisgyűlés jegyzőkönyvének kivonata a No. 1270. számú határozatról Kazinczy Ferenc táblabíró részére. Közölte: HÖGYE 1990, 39–40. Soós 1968, 196.

gyegyülés a kancelláriai leirat ismertetése után állást foglalt a mellett, hogy törekednie kell a levéltár „tökéletes rendbe való hozatásán”. Ezt követte a jelentés ismertetése, amely többek között megállapította, hogy:

- sok esetben a vármegyei tisztviselők az által kikért iratokat még nem adták vissza, vagy a visszaadott iratokat nem a helyükre tették vissza, hanem esetleg egy hasonló tárgyhoz, erről azonban nem készült semmilyen feljegyzés. Javasolták ezért, hogy a jövőben iratokat csak a vármegyét „Kormányzó Tisztviselők” (feltehetően az első- és másodalispán) által aláírt feljegyzés ellenében adhassanak ki, e megszorítás nem vonatkozik a levéltárat felügyelő vármegyei főjegyzői hivatalra, de iratokat ők is kötelezvény vagy általuk aláírt feljegyzés ellenében vehetnek ki;
- a kölcsönzésekről vezessenek könyvet, amelyből kiderül, hogy milyen iratokat vettek ki;
- a kölcsönzött irat visszahozásakor az elismervényt érvénytelenítsék, a kölcsönzési naplóba („Reversalisok-Könyve”) pedig írják a kölcsönzés fölé, hogy mikor érkeztek vissza az iratok;
- a visszahozott iratokat még aznap, vagy legkésőbb a következő szombatig helyezték vissza a helyükre, hogy „az Archívumnak külső színe is csinosságot, gondot, rendet mutasson”;
- állományvédelmi jellegű ajánlást is megfogalmaznak a megye részére: „Vagynak ezen felül néhány régibb Köteteink, melyek már szakadozni kezdenek, ’s nem új kötést, hanem csak megigazítást kívánnak.”;
- a levéltárnokok magánfeleket csak napi két órában fogadhatnak, a munkaidő többi részében tiltsák el őket a magánfelek részére történő keresésétől;
- mivel a levéltárnoki fizetés csekély, ezért legalább adjon a megye számukra „szálláspénzt”;
- az elmaradt hét évnyi iratanyag lajstromozását a levéltárnok két napidíjas írnok felfogadásával pótolja, a folyó évi ügyiratokat pedig a levéltárnoki segéd lajstromozza. A megye a javaslatok nagy részével egyetértett és határozatot hozott többek között az állományvédelmi feladatok elvégzéséről és a két napidíjas felvételéről.⁴⁸

Kazinczy Ferenc 1820-tól kezdődően 1831-ig dolgozott rendszeresen a levéltárban „a vármegye napibérese”-ként, azaz napidíjasként. Kazinczy levéltári foglalkozta-

⁴⁸ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/f. 1821: Loc. 207. No. 1079. Kazinczy Ferenc kiküldött táblabíró és Dókus László tiszti főügyész hivatalos jelentése Zemplén vármegye levéltáráról. Sátoraljaújhely, 1821. június 20. XV. 81. 1. doboz. 1. Kazinczy hivatali megbízásaira vonatkozó határozatok, jelentések 1815–1834. Az 1821. június 20-ai közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata a No. 1078–1079. számú határozatokról Kazinczy Ferenc táblabíró részére. Közölte: HÖGYE 1990, 41–47. SOÓS 1968, 196.

tása mind a két fél számára előnyös volt, egyfelől a vármegye kamatoztatta a levéltári munka iránti érdeklődését, tudását, történelmi ismereteit, rendszeretét, ügybuzgalmát, másrészt az anyagi gondoktól szorongatott Kazinczy számára is jól jött a munkáért járó napidíj. Levéltári munkája eleinte a hiányok felmérésére, a levéltári rend helyreállítására irányult, majd később egyre nagyobb teret kapott a saját gyönyörűségére való búvárkodás, történelmi közlemények, családtörténelmi munkák írása, szerkesztése is. Történetírói működése eredményeként, például a családjával rokon Szirmay-ház és a Rákóczi család genealógiája még nem került kiadásra. Ezekon kívül munkája során a kezébe került, számára érdekes iratokat feljegyzésével látta el, amelyek az eredeti forrásokat kiegészítik, magyarázzák. E szétszórt feljegyzései mindmáig nincsenek összegyűjtve. Mindezek mellett a kutatók, a történelem iránt érdeklődők figyelmét felhívta a feldolgozásra érdemes történetekre, eseményekre. Levelezéseiben barátait is gyakran tudósította felfedezéseiről, munkájának, kutatásainak eredményeiről.⁴⁹

Kazinczy elsődleges feladatát, a levéltár megvizsgálását és a hiányok megállapítását 1820–1828 között végezte. Ennek során a törvényszéki és közgyűlési iratok között is vizsgálódott. A még Szirmay által lajstromozott törvényszéki iratokhoz hiányjegyzéket is készített 1828-ban. Az általa iratok borítékjaira, palliumaira azt is felvezette, hogy hiányoznak-e ügyiratdarabok az egyes ügyiratokból, vagy nem állapítható meg hiány, utóbbi esetben a „nulla frusta” megjegyzést vezette fel a palliumra. Feljegyzései ma is olvashatóak, főként Zemplén Vármegye Törvényszékének iratain (IV. 2008.).⁵⁰

Levéltárvizsgálati tevékenysége során, 1826-ban Kazinczy iratselejtezési javaslatot nyújtott be Zemplén vármegye számára, azzal a céllal, hogy a „köz Levél Tár tele tömött két Szobája kiüresedjék” és így nyerjenek férőhelyet a vármegye iratanyagának elhelyezésére, amelyből az utolsó tizenkét évnnyit a levéltár termeibe elhelyezett asztalokra tudták csak elhelyezni.⁵¹

Javaslatában a selejtezésre szánt iratoknak két csoportját alakította ki. Az egyik csoportot azon polgári perek iratok alkották volna, amelyeket a perben érintett feleknek adott volna vissza, hogy azok magánlevéltáraikban helyezték el, a másik, jóval nagyobb mennyiségű iratot magában foglaló csoportot a „minden tekintetben

⁴⁹ Soós 1968, 196–200. HÖGYE 1996, 10–12, 15. KOMÁROMY 1897. KOVÁTS 2009, 68. Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5776. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Széphalom, 1812. április 19., 5882. Kazinczy Ferenc Szeder Fábiánnak. Széphalom, 1825. október 27. 5896. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Sátorajjájhely, 1828. január 29. 204–207, 356, 369–370.

⁵⁰ Soós 1968, 196–200.

⁵¹ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/h. 1826: Loc. 261. No. 63. No. 74. – No. 101. Az 1826. január 5-ei közgyűlés jegyzőkönyvi fogalmazványa. Sátorajjájhely, 1826. január 5. No. 80. Loc. 261. No. 69. Kazinczy Ferenc jelentése iratselejtezési tervzetéről. Sátorajjájhely, 1826. január 5. Soós 1968, 200.

haszontalan”, a levéltárból kidobható, szerinte történeti értékkel nem bíró köztárgyú és főként fenyítő törvényszéki iratok alkották volna. A jelentéséhez csatolt, darabszintű selejtezési iratjegyzékében („A’ Megye Levél Tárából ki vettendő, vagy pedig egyes Családoknak vissza adandó haszonvehetetlen Irományoknak Laistroma – Consignatio actorum abiciendorum”) erről a következőket írta:

”A mi levelestárunknak két szobája,... napról-napra szaporodván az irományok tömege, annyira zsúfolt, hogy az újabb koriaknak már nincs férőhelyök és a legközelebb múlt tizenkét évnek irományai, két és három sorjában egymásra halmozva láthatók az ott lévő asztalokon...

Tehát magamra vállalván ezt a munkát, azt véltem fő feladatommak, hogy az irományok férőhelye minél tágasabb és téresebb legyen, meg aztán hogy semmi olyas ki ne selejteződjék, ami hasznos lehet és az ő óságában rejlik a becse. Ennélfogva tehát, ha a jogszolgáltatásbeliek és a büntető ügyiek kiselejtezésében kellett és szabadján túl bőkezű vagyok, sőt még tékozlónak is tarthattak engem: nem foghatják rám, hogy a közigazgatásbeliek gyűjteményéből csak azokat is számúztam volna, amely írások már most elköltözhetnek volna a maguk helyéről és a jövőre kor ítélete szerint a legbizonyosabban el is fognak vándorolni. Ugyanezt látjuk szokásba jönni a magasabb hatóságok levelestáiraiban, melyek a hasznavehetetleneket hatvan év múltán a magok kebeléből szintén kidobják...

Ami a polgári pereket és azok számára kijelölt igen szűk kamarácskát illeti, úgy tetszik nekem, hogy nem vétettem a köz-, magánérdek ellen, midőn a kevésbé fontos peres eljárásokon kívül az egymást kisebbitő, úgyszintén a csipri-cseprő és más régesrégi hitelezőknek a nevezetesebbjeit kibecsülöm, nem hogy eldobassanak, de hogy a porlekedtek unokáinak visszaadassanak...

A Criminaliák iratcsomóiból, hogy a figyelemre és megtartásra méltókat kiválogattam és a maguk helyeire áthelyeztem: bizonyoságaik a számok...” Kazinczy tervezetének elbírálására a megye külön bizottságot küldött ki, majd később, szerencsére elvetette javaslatát.⁵²

A selejtezési tervet azonban, bár nem hajtották végre, de bizonyos előkészületek mégis történtek ekkor a levéltár iratainak selejtezésére, erre enged következtetni az alábbi adat. *Szilvássy József*, Zemplén vármegye levéltárnoka (1880–1889), működése alatt készítette el a 19. sz. második felének egyik legfontosabb levéltártörténeti forrását. 1880-ban, a Belügyminisztérium rendelete nyomán a Magyar Országos Levéltár körrendeletben adott utasítást arra, hogy a vármegyék jelentést

⁵² B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/h. 1826: Loc. 261. No. 69. Kazinczy Ferenc selejtezési tervezete. Sátoraljaújhely, 1826. január 5. XV. 81. 2. kötet. „A Megye Levél Tárából ki vettendő, vagy pedig egyes Családoknak vissza adandó haszonvehetetlen Irományoknak Laistroma – Consignatio actorum abiciendorum (Kazinczy iratselejtezési javaslata az 1826. évi 80/42. közgyűlési jegyzőkönyvi számra) Sátoraljaújhely, 1826. január 5. Fordításban közölte: HÖGYE 1990, 54–56. Soós 1968, 200. HÖGYE 1996, 41.

küldjenek be a levéltárak állapotáról. Ennek értelmében *Szilvássy* 1880. július 15-én készítette el jelentését a levéltárról, amelyből mások mellett az kiderül, hogy szerinte selejtezés történhetett a feudális kori iratokban, ugyanis *Kazinczy Ferenc* levéltárrendezésének időszakából több olyan iratcsomó volt külön polcra elhelyezve, amelyre azt írták: „kevésbé használhatók, épen haszonvehetetlenek”.⁵³

Ettől sokkal kedvesebb és történetkutatói hajlamának kibontakoztatásával járó munka volt *Kazinczy* számára azon levéltárrendező tevékenysége, amelyet Zemplén vármegye 1777 előtti, *Szirmay* által rendezett köztárgyú irataiban, az *Acta Politicab*an végzett. 1822–1831 között az *Acta Politica* eredeti rendjét megbontotta, és az eredeti jelzeteket meghagyva egyes, általa nagy történeti fontosságúnak gondolt, jelentős történelmi személyiségek aláírását tartalmazó iratokat az ún. „*Autographa Hungarorum*” sorozatba helyezett, amelyet saját gyűjteményéből származó iratokkal és az egyes iratok szerzőit ábrázoló rézkarcokkal gazdagított. Metszetgyűjteményéből 26 darabot arcképgyűjteményként helyezett el ide, míg 38-at az általa kiválógatott, által aláírt iratok mellé. *Kazinczy*, az iratok helyükről történő kiemelését, s külön gyűjteményben metszetekkel gazdagítva történő elhelyezését „*Előintés*”-ében így indokolta:

„A’ jól, vagy rosszul nevezetes emberek’ kéziratai a’ szerint érdemlik figyelmünket, mint az ő arcképeik; magunk sem értjük mint esik, de érezzük, hogy hozzájuk, a’ nem ismertekhez, közelébb tétetünk, midőn képeiket látjuk, midőn illehetjük a’ papírost, melyen kezeik nyugodtak. A’ hatás annál nagyobb, midőn az illyeket együtt látjuk, bár a’ gonoszokét a’ jóké mellett. Az sem rossz; a’ jó ember még forróbb tisztelettel vonszatik a’ jók felé, midőn a gonoszoktól elborzad. – Ezek az okok indítottak engem kiszedni a’ magok helyeikről az effélélet, ’s együvé köttetni itt, ’s saját *Autographiai* gyűjteményemből, melyet hírből a’ külföld is ismér, általhozni némely darabokat.”⁵⁴

Az ún. „*Autographa Hungarorum*” gyűjteménye 1822-ben már készen állt, és *Ferdinánd Károly József* főherceg, osztrák tábornagy, Magyarország főhadparancsnoka, valamint *Ernő Ágost*, *Cumberland* és *Teviotdale* hercege, *Armagh earl*je, a 2. császári-királyi (*Ernő Ágost* hannoveri király, vagy Hannover-) huszárezred ezredtulajdonosa, 1822. szeptember 4-i sátoraljaujhelyi látogatása során már megmutatta a vendégek számára.⁵⁵

⁵³ MOL Y 1. Általános iratok. 209. doboz. Jelentések a vármegyei levéltárak állapotáról, az 1880–1885-ös évekről. Jelentés Zemplén vármegye levéltáráról. Sátoraljaujhely, 1880. július 15. OLÁH 2008, 19–20.

⁵⁴ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. *Autographa Hungarorum* I–II. SOÓS 1968, 197–198

⁵⁵ B-A-Z. m. Lt. SFL. XV. 81. 1. doboz. 2. *Kazinczy Ferenc* jelentése a Habsburg-Lotaringiai uralkodóház *Modenai (Estei)* mellékágából származó *Ferdinánd* főherceg és *Ernest*, *Cumberland* hercege 1822. szeptember 4-i látogatásáról. Sátoraljaujhely, 1822. október 16. KAZINCZY FERENC 1822.

A Szirmay által rendezett *Acta Politicaból* más, „históriai” értékű iratokat az *Archivi Comitatus Zempliniensis Historicorum Tomus I–XVIII.* köteteibe köttette (a XIX–XXI. köteteket már más válogatta össze, ez látható egyébként a korábbiaktól elütő kötetek minőségéből és Kazinczy bejegyzéseinek hiányából is). A többi köztárgyú irat saját fasciculusában maradt. A három részre szakadt Szirmay-féle *Acta Politica* iratanyagához ezek után, 1829-ig elkészítette saját kezűleg az új két-kötetes mutatót készített, amelyben feltüntette, hogy melyik iratot emelte ki az *Autographa-k* közé, illetve melyiket kötötte be a *Historicorum Tomus-okba*. Mutatójába egyrészt szó szerint átmásolta a kétkötetes Szirmay-féle *Elenchus* teljes szövegét, másrészt 347 bejegyzése jelentősen ki is egészítette. Ezek történeti fogalmakra, híres emberekre vonatkozó fogalommagyarázó, értékelő, bíráló, életrajzi feljegyzések. Ez egyfajta történelmi „kislexikonként” is felfogható és máig használható adatokat, fogalommagyarázatokat tartalmaz. Az így átrendezett irategyüttes – amelyben a Kazinczy-féle mutató segítségével lehet eligazodni – a levéltár egyik legtöbbet kutatott irategyüttese, egyúttal különleges értékű forrása a 17–18. századi magyar történelemnek. A két nagy előd által kialakított logikai rendre emlékeztet ezen levéltári állag neve: Szirmay–Kazinczy-féle históriai iratok – *Acta Politica*.⁵⁶

Hivatali munkája mellett fontosnak érezte, hogy a vármegye levéltárát, mint közgyűjteményt azzal is gazdagítsa, hogy másolatban elhelyez olyan iratokat, amelyek eredetije más családi, egyházi levéltárakban, gyűjteményekben található. Így tett el a Sárospataki Református Kollégium kéziratárában őrzött, Csécsi János sárospataki professzornak a szécsényi országgyűlésen készített naplójával, amelyet *Elenchus*a második kötetében helyezett el. E kéziratváltozatot a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár és Szécsény városa közösen adta ki.⁵⁷

Meg kell említeni *Kazinczy* levéltári munkáján belül állományvédelmi tevékenységét. Fontosnak érezte ugyanis, hogy az utókor, a későbbi korok kutatói, történészei az iratokat épségben találják meg, ezért bizonyos mértékben restauráló munkákat is végzett, megrongálódott iratokat ragasztott össze, írt át, vagy egészített ki, elmosódott, elhalványodott szövegrészeket átírt, töredezett viaszpecsétet összeillesztett, megragasztott, amelyekből külön gyűjteményt alakított ki. Ezt példázza az *Acta Politica-n* belül, az országgyűlési iratok (*Diaetalia*) között található az 1595–1604-es, I. Rudolf által szentesített országgyűlési törvények kötete,

⁵⁶ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. 183. köt. *Index Actorum Historicorum Tom. I.* In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831^{mno}. 1214–1777. 184. köt. *Index Actorum Historicorum Tom. II.* In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831^{mno}. 1214–1777. IV. 2001/h. Loc. 297. No. 132–139. Az 1832. február 13-ai megyegyűlés jegyzőkönyvének fogalmazványa. No. 133. HÖGYE 1990, 71–98, 101–102. HÖGYE 1996, 11–12, 16. Soós 1968, 198.

⁵⁷ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. 184. köt. *Index Actorum Historicorum Tom. II.* In ordinem Redegit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831^{mno}. 1214–1777. HÖGYE 1996, 16. A szécsényi országgyűlés 1705-ben. 1995

amelyről a Kazinczy-féle index első kötetében ezt olvashatjuk: „Ez a nagy kincs elrongyolva, megszakadozva állott a maga Csomójában, s mi igen könnyű vala egyik vagy másik darabnak elveszni, még inkább elnyűvödni, beszennyeztetni. Összekötetem őket, s most Századok múlva is a magok épségeiben fognak taláztatni.” Fennmaradt Karl Heinrich Fischer kassai könyvkötő számlája is az elvégzett munkáról Kazinczy igazolásával, amelyet Zemplén vármegye adószedőjének iratain belül a számadások között találtam kutatásaim során. Itt a következőket írta: „Hogy ezen Rudolf Császár és Király által tulajdon kezével aláírt, és így Originális, tíz Diaetánk Articulusai, nagyon elrongyoltatván, beköttetettek, és hogy a’ Compactor 7 frttal ki is fizettetett, a’ az itt maga bizonyítja, megismerem. Ujhely April. 24ae 1823. Kazinczy Ferencz az Archivum végig nézése végett kiküldött Táblabíró”.⁵⁸

Mivel az ő idejében még nem rendelkezett tulajdonbélyegzővel a levéltár, így kézírásával jelezte az iratok tulajdonjogát: „a Zemplény Vgye Levéltárjáé.”⁵⁹

Kazinczy levéltári tevékenységnek volt egy, a rendezési-segédletkészítési-selejtezési, állományvédelmi és tudományos tevékenység mellett egy negyedik, a korszakban talán újdonságnak számító eleme, a közművelődési tevékenység. Így például vendégkönyvet is készített, zöld bőrkötéses, arannyal díszített, saját kezével megrajzolt előlappal, felírással: „Zemplény Vármegye’ Levéltárának Vendég-Könyve. Kezdetett 1815-dik esztendőttől.” Gondot viselt arra is, hogy ha a vármegyének, vagy Sátoraljaújhelynek nevezetes vendége jött, aki érdeklődött a történelem, a jog, vagy az irodalom, és megtekintette a levéltárat, annak bemutatva a levéltár kincseit. E tevékenységéről már 1810-ből is rendelkezünk adattal. A levéltár bemutatása során szólt mindazon értékekről, irategyüttesekről, amelyeket a feledés homályából felfedezett, vagy megjelentetett korabeli szaklapokban. Mindezek mellett a nemcsak a tudományos feltárást, de a közművelődést is szolgálták leveleinek azon beszámolóit, amelyben a levéltár kincseiről adott hírt.⁶⁰

⁵⁸ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/b. Fasc. 179. Diaetalia. No. 1–10. Acta Diaetalia Rudolphina 1595–1604. 1. ad Nrum 10. Articuli sub Rege Rudolpho Romanor. Imperatore latti, in Annis 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604. 183. köt. Index Actorum Historicorum Tom. I. In ordinem Redecit Fransiscus Kazinczy. Anno 1831mo. IV. 2005/b. 38. cs. Loc. 235. 1822/23–1823/24. Rubr. 17. Miscellanea. No. 26. A Szirmay–Kazinczy-féle történelmi iratok – Acta Politica állagában található „Acta Diaetalia Rudolphina 1595–1604.” könyvkötészeti számlája, Kazinczy Ferenc 1823. április 24-ei ellenjegyzésével. Kassa, 1822. szeptember 26. HÖGYE 1996, 16.

⁵⁹ HÖGYE 1996, 41.

⁶⁰ Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. 5776. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Széphalom, 1812. április 19., 5882. Kazinczy Ferenc Szeder Fábiánnak. Széphalom, 1825. október 27. 5896. Kazinczy Ferenc Jankovich Miklósnak. Sátoraljaújhely, 1828. január 29. 204–207, 356, 369–370. HÖGYE 1996, 15. A vármegyei levéltár aranykönyve 1908. A cikk szerzője szerint az aranykönyvet 1831-ben Kazinczy készítette, de a ven-

A látogatókról és a látogatásokról készített feljegyzései kultúrtörténeti érdekességgel bírnak. Egyik ilyen beszámolója 1822. október 16-án készült, amelyben leírta a Habsburg-Lotharingiai ház modenai (Estei) ágából származó Ferdinánd Károly József főherceg, osztrák tábornagy, Magyarország főhadparancsnoka (1816–1832) és a Welf-házból származó Ernő Ágost, Cumberland és Teviotdale hercege, Armagh earlje, 1837–1851 között Hannover királya, brit tábornagy 1822. szeptember 4-i látogatását. A két főherceg, a Frigyes Vilmos porosz király nevét viselő, 10. császári–királyi (korábbi Stipsics-) huszárezrednek a Zemplén vármegye Nagymihályon tartott hadgyakorlatát szemlélte meg. Ezt követően Debrecen felé utazván, megálltak Sátoraljaújhelyen, ahol megtekintették a levéltárat, majd részt vettek a vármegyeháza nagytermében rendezett díszebéden. A levéltárlátogatásról *Kazinczy* így írt:⁶¹

„Vice-Ispánunk a’ Fő-Herczeget és Cumberlandot az Archívumba hozá, hogy magokat, míg ebédhez ülendünk, el ne únják. Két esztendő olta én foglalatoskodván az Archívum megbontakozott rendének helyre-állításával, mint e’ végre kiküldött Táblabíró, Buzithai Szeldmájer József Archívárius és Kassay Sámuel Adjunctus Urakkal együtt a Vendégeket elfogadánk; s mivel ezek Katonák, a’ zászlókat kivéteünk tokjaikból, hogy azok ezeknek szemeiket magokra vonhassák.

– Micsoda zászlók ezek? Kérdé Ferdinánd, belépvén az Archívum előszobájába.
– Insurgált seregeinké, mondám...

Bé menvén a’ nagyobb szobába, Ferdinánd Hercegünk tudni akará, mit welchem Jahr beginnt das Archív? – 1558-ban mondám. – Und wohin sind die früheren Schriften hin? – Elmondani mi történt, (tudniillik, hogy a’ Zápolya János’ felén álló Homonnay Ferencz a’ maga testvérét Istvánt a’ Csicsvai Várba szorítá, és mivel ez Ferdinánddal tartott, a’ Várat, hol akkor Archivumunk is őriztetett, elégeté, ’s így az hamuvá lett) nem volt volna a’ maga helyén, ez helyett tehát azt mondotam, hogy a’ régibb időkben nem vala Vármegye-házunk ’s Írásaink majd a Vice-Ispánnál, majd a’ Notáriusnál tartatának, ’s a’ Tatár-járásban ’s egyéb háborgásokban könnyen elveszhettek. A Fő-Herczeg egy régi Jegyző-Könyvet akara látni, ’s azt elébe tevém. Lehet ezt még most olvasni? kérdé. – Oh igen; A’ mi szemeink, gyakorolva az effélékben, ezt oly folyvást olvassák, mint a mostaniakat. Az asztalra kirakánk egy két füstös Armalist, igen jól tudván, hogy Cumberland nem igen tudja, Rudolf Császár és Király mikor élt, ’s a levelek szennye vele azokat egyidejűeknek tekinteti a’ kerek-asztal híres Királyéival; s ravaszágunk jól elsült. A’ jelen-voltak úgy kívánák, hogy mutatnánk-elő valamely nevezetességeket, ’s én szálásomról az Archívárius’ dolgozó-szobájából, mely innen az úczára nyílik, előhozám az Autógráphok csomóját.

déjkönyv belső oldalán a kezdő dátumot átírták 1842-re.

⁶¹ KAZINCZY FERENC 1822.

Szerencsém vagyon Királyi-Fennségednek azt a' nevezetes Levelet előmutatni, mondám magyar nyelven, a' mely által nagyanyja, az általunk szeretett Theresia, jelentést teve, hogy atyja megholt, 's a' kormányt általvette. Az emlékeztetés a' Fő-Herceget igen kedvesen zavarta meg. Általvette azt kezemből, 's végig olvasá.

Jelt adának, hogy az ebéd vár bennünket, 's mentünk.”⁶²

Kazinczy az 1831. kolerajárvány kirobbanását követően, július 31-én hagyta abba a levéltári munkát, majd, már a járvány lecsengésének időszakában, augusztus 21-én megbetegedett, majd két nappal később 23-án elhunyt. Halotti anyakönyvi bejegyzése megtalálható az 1831. évi felsőregmeci református halotti anyakönyv 32. száma alatt levéltárunkban.⁶³

Kazinczy levéltári működése során, amelyből kiemelkedik az 1820–1831 közötti szakasz, jelentős hatást gyakorolt az intézményre. Ez idő alatt fáradhatatlanul dolgozott, és állományvédelmi, közművelődési, történetirói-kutatói tevékenységével, amellyel folytatta Szirmay Antal genealógiai-megyetörténeti munkásságát, modernizálta a korábban csak jogbiztosító tevékenységet ellátó, rendi jellegű megyei hivatalt. Zemplén vármegye levéltárával való kapcsolatáról elmondható, hogy ebben a korban kezdődik el az intézménynek a jogbiztosító funkció mellett tudományos kutatóhelyként való felfedezése, amelyben óriási szerepet töltött be Szirmay Antal után, hiszen ők ketten voltak a levéltár iratainak első tudományos kutatói is. *Kazinczy* 1826-ban például így ír erről, amely máig érvényes gondolat lehet valamennyi levéltár számára: „Minden iromány, amely itt őriztetik, ... arra szolgál, hogy a' Haza' állapotja' később vizsgálójának nyújtson fényt és világosságot”. Ezen túl *Kazinczy* olyan újításai, mint például a levéltárnak az érdeklődők számára történő bemutatása, annak a modern levéltár felfogásnak az előképét vetítik elő, amit ma „szolgáltató levéltár” néven ismerünk.⁶⁴

⁶² Soós 1968, 198.; HÖGYE 1996, 15–16. Soós tanulmányában egyébként Ferdinánd királyi főherceggel, a későbbi V. Ferdinánd magyar királlyal azonosította a látogatót, de a beszámoló elején található leírásból kiderül, hogy ez téves megállapítás volt: „Ferdinánd, Magyar-oroszági Hadi Fő-Kormányzó, fija Ferdinándnak és az Esztei Beátrixnak, s Theresiának Első Ferenc Római Császárnak unokája”. SFL XV. 81. 1. doboz. *Kazinczy* visszaemlékezése Ferdinánd főherceg látogatásáról. Sátoraljaújhely, 1822. október 16.

⁶³ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2420. Felsőregmeci református anyakönyvi másodpéldány. 1827–1895. *Kazinczy* Ferenc halotti anyakönyvi bejegyzése a felsőregmeci református egyházközség halotti anyakönyvi másodpéldányába. Felsőregmec, 1831. augusztus 23. Kováts 2009, 71. Soós 1968, 200.

⁶⁴ B-A-Z. m. Lt. SFL. IV. 2001/h. 1826: Loc. 261. No. 69. *Kazinczy* Ferenc jelentése irat-selejtezési tervezetéről. Sátoraljaújhely, 1826. január 5.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátoraljaújhelyi Fióklevéltára (B-A-Z. m. Lt. SFL)

IV. 2001. Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai 1214–1850 (1898).

a. Közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek 1558–1786.

b. Szirmay–Kazinczy-féle történelmi iratok – Acta Politica 1214–1786 (1848).

c. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1790–1813.

d. Közgyűlési iratok 1790–1813.

e. Közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek 1814–1822.

f. Közgyűlési és törvényszéki iratok 1814–1822.

g. Közgyűlési és megyei közigazgatási jegyzőkönyvek 1823–1850.

h. Közgyűlési, bizottmányi és megyei közigazgatási iratok 1823–1850.

p. Vegyes közgyűlési iratok 1560–1849 (1898).

IV. 2005. Zemplén vármegye adószedőjének iratai 1553–1850 (1852).

a. Szirmay-féle pénztári és biztossági iratok – Acta perceptoria et comissariatica 1553–1777.

b. Számadások 1635–1850 (1852) és é. n..

IV. 2420. Zemplén vármegyei felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye 1820–1895.

V. 1. Sátoraljaújhely város iratai (1111) 1617–1876 (1898).

XV. 81. Zemplén vármegye levéltára történetére és Kazinczy Ferenc levéltárosi működésére vonatkozó iratok gyűjteménye (1558) 1766–1942.

Magyar Országos Levéltár (MOL)

Az Országos Levéltár Levéltára. Y 1. Általános iratok.

BIBLIOGRÁFIA

CORPUS JURIS HUNGARICI

Magyar Törvénytár – Corpus Juris Hungarici 1000–1949. CD-ROM.

Szerk.: Pomogyi László. KJK–KERSZÖV. Bp., é. n.

CSUKOVITS 1997

CSUKOVITS ENIKŐ: Sedriahelyek – megyeszékhelyek. In: *Történelmi Szemle*. XXXIX. évf. 1997. 3–4. sz. 363–386.

FÖGLEIN 1935

FÖGLEIN Antal, dr.: A vármegyei levéltárak Mária Terézia korában. In: *Levéltári Közlemények*. XIII. évf. 1935. 4. sz. 158–170.

- FÖGLEIN 1966
FÖGLEIN Antal: A vármegyei levéltárosi állás kialakulása. In: *Levéltári Közlemények*. XXXVII. évf. 1966. 1. sz. 32–62.
- HÓGYE 1990
HÓGYE István: *Kazinczy Ferenc és családjára vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye Levéltárában*. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei levéltári füzetek, 30.) Sátoraljaújhely, 1990.
- HÓGYE 1996
HÓGYE István: *Zemplén Levéltára Sátoraljaújhely*. Miskolc, 1996.
- ILLÉSY 1903
ILLÉSY János: A megyei levéltárak állapota 1772/74-ben. In: *Századok*. A Magyar Történelmi Társulat közlönye. XXXVII. évf. 1903. 731–748.
- KAZINCZY FERENC 1822.
Kazinczy Ferenc feljegyzése Ferdinánd és Ernő Ágost királyi hercegek zempléni és levéltári látogatásáról, 1822. október 16. Sátoraljaújhely. (Kísérő szöveg és átírás: Oláh Tamás). In: *Levéltári Szemle*. 59. évf. 2009. 4. szám melléklete.
- Kazinczy Ferenc levelezése I.
Kazinczy Ferenc levelezése. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából közléteszi: dr. Váczy János. Első kötet. 1763–1789. (Kazinczy Ferenc összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. I. kötet.) MTA. Budapest, 1890.
- Kazinczy Ferenc levelezése XXIII.
Kazinczy Ferenc levelezése. XXIII. kötet. Közléteszi: Berlász Jenő, Busa Margit, Cs. Gárdonyi Klára, Fülöp Géza. (Kazinczy Ferenc Összes Művei. Levelezés. XXIII. kötet. II. pótkötet.) Budapest, 1960.
- KOVÁTS 2009
„Fény s nagyvilág énnékem Széphalom” A Kazinczy Ferenc emlékhely története és hatása. Kazinczy Ferenc Társaság. Sátoraljaújhely, 2009.
- KOMÁROMY 1897
KOMÁROMY András, dr.: Kazinczy Ferencz mint genealogus. In: *Turul*. In: *Turul 1883–1950*. 1897-1. Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret. Arcanum. Budapest, 2003.
- KUMOROVITZ 1932
KUMOROVITZ Bernát Lajos, dr.: A leleszi konvent országos levéltárának története. In: *Levéltári Közlemények*. X. évf. 1932. 3–4. sz. 223–255.
- LEVÉLTÁRI KÉZIKÖNYV 2009
Levéltári kézikönyv. Szerkesztette: Körmeny Lajos. (Osiris Kézikönyvek) Osiris Kiadó – Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2009.

MONDY 1967

MONDY Miklós: A sátoraljaújhelyi régi megyeház építésének története. In: *Műemlékvédelem*. Műemlékvédelmi és Építészettörténeti Szemle. XI. évf. 1967. 4. sz. 224–227.

MONDY 1981

MONDY Miklós: Zemplén megye székházának és levéltárának építéstörténete. In: *Borsodi Levéltári Évkönyv IV*. Miskolc, 1981, 101–109.

OLÁH 2008

OLÁH Tamás: Zemplén Levéltára. Sátoraljaújhely. Sátoraljaújhely, 2008.

OLÁH 2011

OLÁH Tamás: Zemplén vármegye levéltárának története az 1660-as évektől a Rákóczi-szabadságharc végéig. Sátoraljaújhely, 2011. (kézirat)

SOÓS 1968

SOÓS Imre: Zemplén megye levéltára és Kazinczy Ferenc. In: *Történelmi Évkönyv II*. (A Magyar Történelmi Társulat Borsod-Zempléni Csoportja Könyvtára. Szerk.: Deák Gábor. III.) Miskolc, 1968. 185–204.

A szécsényi országgyűlés 1705-ben. 1995

A szécsényi országgyűlés 1705-ben. Csécsi János naplója Kazinczy Ferenc hites másolatában, a magyar fordítással, továbbá az országgyűlés dokumentumaival, valamint R. Várkonyi Ágnes tanulmányával. Szerk. Praznovszky Mihály. Szécsény, 1995

SZIRMAY 1803

SZIRMAY Antal: Notitia Topografica, Politica inelyti Comitatus Zempléniensis. Budae, 1803.

SZIRMAY 1804

SZIRMAY Antal: Notitia Historica Comitatus Zempléniensis. Budae, 1804.

VÁCZY 1915

VÁCZY János: Kazinczy Ferencz és kora. I. kötet. Budapest, MTA, 1915.

A vármegyei levéltár aranykönyve 1908.

A vármegyei levéltár aranykönyve. In: *Zemplén. Politikai hírlap*. XXXVI. évf. 103. sz. Sátoraljaújhely, 1908. december 24. 4. oldal.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

KIRÁLYI KÖNYVEK – LIBRI REGII

Királyi Könyvek – Libri regii. Magyar Országos Levéltár – Arcanum Adatbázis Kft. <http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a100513.htm?v=moldigidat&a=start&a1=>